

Het EU-Mercosur handelsverdrag:

een kritische analyse en een alternatief

Colofon

Het EU-Mercosur handelsverdrag: een kritische analyse en een alternatief is een uitgave van de Handel Anders! coalitie.

Oktober 2021

Handel Anders! is een coalitie van vakbonden, maatschappelijke en boerenorganisaties en betrokken burgers die zich inzet voor duurzame en eerlijke handel.

Aan deze publicatie schreven diverse leden van Handel Anders! mee, namelijk Both ENDS (Nick Middeldorp en Sinde de Strijcker), FNV (Tjalling Postma), Greenpeace Nederland (Sigrid Deters) en Platform Aarde Boer Consument (Guus Geurts). Tot slot schreef ook de Handel Anders! coördinator (Sara Murawski) mee.

Voor de totstandkoming van deze publicatie zijn verschillende mensen in de vier Mercosur-landen, (Inheemse leiders, wetenschappers en mensen verbonden aan maatschappelijke organisaties en vakbonden), geïnterviewd. Om veiligheidsredenen hebben we ervoor gekozen om enkele bronnen te anonimiseren.

EINDREDACTIE: Jilles Mast (Platform Authentieke Journalistiek https://authentiekejournalistiek.org/)

VORMGEVING: Karen Paalman www.getlos.nl

INHOUD

Inleiding 4

Hoofdstuk 1. Proces en democratie 6
Hoofdauteur Sara Murawski - Handel Anders! coalitie

Hoofdstuk 2. Gevolgen voor landbouw, veehouderij en voedselvoorziening 11
Hoofdauteur: Guus Geurts - Platform Aarde Boer Consument

Hoofdstuk 3. Gevolgen voor klimaat en natuur 21
Hoofdauteur: Sigrid Deters - Greenpeace Nederland

Hoofdstuk 4. Gevolgen voor Inheemse volkeren 27
Hoofdauteur: Nick Middeldorp - Both ENDS

Hoofdstuk 5. Gevolgen voor economie, werkgelegenheid en arbeidsrechten 33
Hoofdauteur: Tjalling Postma - FNV

Hoofdstuk 6. Een alternatief 38

Inleiding

In de zomer van 2021 bleek meer dan ooit hoezeer klimaatverandering de wereld nu al raakt. De schrikbarende hoeveelheid bosbranden, overstromingen en droogte maakten duidelijk dat ‘natuur’-rampen steeds moeilijker te voorkomen en te bestrijden zijn. Het nieuwste rapport van het klimaatpanel van de Verenigde Naties, het IPCC, waarschuwde voor nog extremere weersomstandigheden als drastische maatregelen uitblijven.

Na de corona-klap komt de wereldeconomie steeds meer op stoom. Maar een terugkeer naar het oude normaal kunnen we ons niet veroorloven. De coronacrisis heeft de noodzaak aangetoond om te komen tot meer regionale zelfvoorziening in essentiële basisbehoeften als voedsel, medicijnen en medische apparatuur. De klimaatcrisis versterkt deze noodzaak. De internationale gemeenschap staat dus voor een gigantische uitdaging: het roer moet radicaal om richting de duurzame energietransitie – en razendsnel.

De EU, één van de grootste en rijkste economieën ter wereld, heeft daarin een sleutelrol te vervullen, niet in de laatste plaats vanwege haar historische verantwoordelijkheid. De European Green Deal bevat een aantal stappen die nodig zijn voor de ontwikkeling van een groene economie, het terugdringen van de CO2-uitstoot terug en het behoud en herstel van biodiversiteit, maar gaat niet ver genoeg. Willen we de opwarming van de aarde onder de 1,5 graden houden en onze ecosystemen behoeden voor instorting, dan moet er nog veel meer gebeuren. In het bijzonder op het gebied van internationale handel moeten grote stappen vooruit worden gemaakt: de afspraken in de Green Deal zijn geen knip voor de neus waard, als de EU doorgaat met het bevoordelen van vervuilende multinationals, natuurvernietiging in het Mondiale Zuiden faciliteert en gezinsbedrijven in de landbouw blootstelt aan oneerlijke concurrentie.

Over het handelsverdrag tussen de EU en de vier Mercosurlanden Brazilië, Argentinië, Uruguay en Paraguay, dat in deze brochure wordt ontleed, is meer dan twintig jaar onderhandeld. Het is letterlijk en figuurlijk een verdrag van de oude stempel. Als het doorgang vindt, betekent dat een serieuze ondermijning van de klimaatambities van de EU.

Deze publicatie laat zien waarom het EU-Mercosur verdrag een bedreiging vormt voor de democratie, kringlooplandbouw en voedselsoevereiniteit, werknemers, de natuur en het klimaat, Inheemse volkeren in Zuid-Amerika en de economische ontwikkeling van de Mercosur-landen Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay.

Het handelsverdrag is een neokoloniaal product, dat goedkope ruwe grondstoffen en landbouwproducten als veevoer, vlees en biobrandstoffen vanuit de Mercosur-landen verruilt voor hoogwaardige industriële producten vanuit de EU, met alle gevolgen van dien. Het verdrag zal leiden tot nog meer ontbossing en verlies aan biodiversiteit. Het voortbestaan van unieke natuurgebieden als het Amazonewoud, broodnodig om klimaatverandering tegen te gaan, komt in gevaar.

Gelukkig stellen steeds meer landen, waaronder Frankrijk en Oostenrijk, zich kritisch op tegen dit vervuilende handelsverdrag. Ook de Nederlandse Tweede Kamer nam in 2020 een motie aan die stelde dat het verdrag van tafel moest. Helaas heeft de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking sindsdien een afwachtende houding aangenomen, met als excuus dat een eindoordeel over het verdrag zich pas laat vellen als de definitieve tekst er ligt.

De Europese Commissie is ondertussen bezig pleisters te plakken op het verdrag. Aanvullende documenten moeten waarborgen bieden op het gebied van klimaat, biodiversiteit, mensen- en arbeidsrechten. De wond kan hiermee niet gedicht worden: het Mercosur-verdrag is in de kern onverenigbaar met internationale klimaatdoelen en blijft een bedreiging voor de natuur, kleine boeren en Inheemse volkeren, werknemers en de gehele industrie in de Mercosur-landen.

Het kan ook anders. In Hoofdstuk 6 legt de Handel Anders! coalitie bouwstenen voor een alternatief mondiaal handelsbeleid, gebaseerd op multilaterale samenwerking onder auspiciën van de Verenigde Naties. Hierin wegen de rechten van Inheemse volkeren, werknemers, natuur en klimaat altijd zwaarder dan die van multinationals en investeerders. In tegenstelling tot de huidige vrijhandelsverdragen zullen deze rechten bovendien afdwingbaar zijn.

Het alternatieve model geeft prioriteit aan duurzame productie door met name het MKB en gezinsbedrijven in de landbouw voor lokale, nationale of regionale markten. Landen uit het Mondiale Zuiden, waaronder de Mercosur-landen, krijgen de ruimte om hun markten te beschermen en hun economie naar eigen inzicht te ontwikkelen. Zo werken we toe naar een wereld die sociaal en economisch rechtvaardig, en milieuvriendelijk is.

©Paul Musiol / Greenpeace

Hoofdstuk 1.

PROCES EN DEMOCRATIE

Hoofdauteur Sara Murawski - Handel Anders! coalitie

In 2019 sloten de EU en de Mercosur na twintig jaar onderhandelen achter gesloten deuren een voorlopig handelsakkoord. Al deze tijd stonden Inheemse volkeren, maatschappelijke organisaties en parlementen buitenspel, in tegenstelling tot het internationale bedrijfsleven. Ondanks beloftes tot beterschap verliezen democratie, transparantie, mensenrechten en het milieu het opnieuw van handelsbelangen. “Burgerparticipatie in handelsverdragen? Die is er niet.”

Belangrijkste punten:

- Burgers, vakbonden en maatschappelijke organisaties hebben zeer weinig te zeggen over internationale handelsverdragen. Dat geldt ook voor het EU-Mercosur verdrag.
- De Europese Commissie overweegt een mogelijke splitsing van het verdrag, waarmee kritische landen als Frankrijk en Oostenrijk buitenspel komen te staan.
- De bepalingen die in het verdrag zijn opgenomen over zaken als mensenrechten en milieu zijn vrijblijvend. Ook de toevoeging van een interpretatieve verklaring zal niets veranderen aan het feit dat het schenden van deze afspraken onbestraft blijft.

Democratisch tekort in de EU…

Handelsverdragen als EU-Mercosur kampen met een groot democratisch tekort. Verkozen volksvertegenwoordigers en de samenleving hebben zeer weinig te zeggen over hun inhoud. Het is de Europese Commissie die de onderhandelingen leidt. Multinationals, met hun enorme lobby-machines, weten als geen ander in Brussel een voet tussen de deur te krijgen die voor burgers, ngo's, vakbonden, boerenorganisaties en het MKB veelal gesloten blijft.

Ook het Europees Parlement is nauwelijks in staat om invloed uit te oefenen op een handelsverdrag. Slechts ná het afronden van de onderhandelingen mag het Europees Parlement zich uitspreken over de vraag of ze het verdrag in zijn geheel goed- of afkeurt. Het kan dus geen veranderingen of aanpassingen doorvoeren.

…en in de Mercosur-landen

In de Mercosur-landen is de situatie bepaald niet beter. Ook hier is sprake van een groot democratisch tekort. In Brazilië hebben politieke polarisatie, de militarisering van het overheidsapparaat, oprukkende armoede en de voortwoekerende coronapandemie elk maatschappelijk debat doen verstommen. Dat geeft Graciela Rodriguez van het Braziliaanse Instituto EQUIT aan. **"***In de jaren 90 en begin van deze eeuw was er wat ruimte voor vakbonden en maatschappelijke organisaties om deel te nemen aan het proces, maar na de coup in 2016*[1] *veranderde dit. Er is sindsdien geen enkele mogelijkheid meer om de dialoog aan te gaan."*

Eddy Ramirez, de voorzitter van de Fundacion Hugo die zich vanuit Paraguay inzet voor de rechten van Inheemse volkeren, liep in zijn land tegen een vergelijkbare muur aan: "*We hebben de regering benaderd met onze zorgen over de gevolgen van dit verdrag voor klimaat, biodiversiteit en visserij, maar alle deuren bleven gesloten.*" Ramirez is zwaar verontrust over het negeren van de Inheemse volkeren tijdens de onderhandelingen. Hun leefgebied staat onder grote druk door de alsmaar oprukkende landbouwbedrijven. "*Ze zijn door de regering niet eens geconsulteerd, terwijl dat een wettelijke verplichting is*."

De Uruguayaanse econoom Alma Espino noemt het gebrek aan informatie en participatie het grootste probleem in het EU-Mercosur verdrag. "*Geen informatie, geen transparantie en geen mogelijkheden om mee te doen als burger of organisatie. Er moet veel meer maatschappelijke inbreng zijn, voordat men besluit dit akkoord goed te keuren.*"

Ook in Argentinië is dit refrein te horen. "Transparantie? Geen. Burgerparticipatie? Nul," zegt Mercedes Gould die voor de Argentijnse tak van Friends of the Earth campagne voert tegen grootgrondbezitters[2]. Het verbaast Gould niet dat er nauwelijks publiek debat op gang is gekomen in Argentinië, maar zorgwekkend vindt ze het wel. "*Dit verdrag gaat een grote impact hebben op het dagelijks leven van het hele Argentijnse volk, maar vrijwel niemand weet ervan!"*

ACHTERAF BEKEKEN WAT JE VOORAF MOET WETEN: DE MILIEUEFFECT-RAPPORTAGE VAN HET EU-MERCOSUR VERDRAG.

De Europese Commissie voert altijd een zogenaamde Milieueffectrapportage (SIA: *Sustainability Impact Assessment) uit, om de effecten van een specifiek handels- of investeringsverdrag in kaart te brengen. Hierin kijkt men, anders dan de Nederlandse term suggereert, niet alleen naar de gevolgen voor het milieu, maar ook naar de sociale en economische effecten en de impact op mensenrechten en dierenwelzijn.*[3] Het doel van de SIA is om de onderhandelingen op zo'n manier te sturen dat de negatieve effecten beperkt blijven en de positieve effecten zo groot mogelijk zijn.

Het is daarom opmerkelijk dat in het geval van het EU-Mercosur verdrag de SIA[4] pas uitkwam ná het afronden van de onderhandelingen. Het definitieve rapport is maar liefst twee jaar na het bereiken van een principe-akkoord gepubliceerd. Een groep ngo's diende hierover een klacht in bij de EU Ombudsman, Emily O'Reilly,[5] die een een onderzoek instelde. Na afronding concludeerde O'Reilly dat de handelswijze van de Europese Commissie haaks staat op de Europese waarden die het handelsbeleid zou moeten belichamen. O'Reilly waarschuwt dat het sluiten van een handelsovereenkomst voordat de mogelijke gevolgen goed in kaart zijn gebracht *"het vermogen van de Europese en nationale parlementen om uitgebreid over het handelsakkoord te debatteren dreigt te verzwakken."* [6]

Ook de SIA zelf is mikpunt van kritiek. Een groep van bijna 200 economen uit de EU en de Mercosur-landen ondertekenden een statement waarin ze wijzen op vele tekortkomingen.[7] Volgens hen is er onder andere te weinig rekening gehouden met verschillen in de impact per sector. In de Mercosur-landen dreigt het verdrag bijvoorbeeld slecht uit te pakken voor de lokale industrie, waardoor relatief goed betaald en geschoold werk verdwijnt. Hiertegenover staat slechts een mogelijke groei in de land- en mijnbouw, waar het werk veelal ongeschoold is en slecht betaald.

Ook wijzen de economen op de verouderde data die is gebruikt om de impact op ontbossing en natuurverwoesting te meten, en de naïeve houding die uit de SIA spreekt: men gaat ervan uit dat de afspraken hierover volledig zullen worden nageleefd. Verder ontbreekt in de analyse de impact van het verdrag op Inheemse volkeren, zijn de gevolgen van de corona-pandemie buiten beschouwing gelaten, en stroken de uitgangspunten van het gebruikte rekenmodel - dat uitgaat van volledige werkgelegenheid - niet met de realiteit waarin juist sprake is van toenemende werkloosheid als gevolg van de crisis.

Splitsen en doordrukken

Veel 'moderne' handelsverdragen hebben een politiek gedeelte en een economisch gedeelte. Zo ook het EU-Mercosur verdrag. In het politieke deel worden afspraken gemaakt om de onderlinge samenwerking tussen de EU en de Mercosur-landen te verbeteren. Het economische gedeelte bevat afspraken over liberalisering van de handel. Daarnaast bevat het een duurzaamheidshoofdstuk dat, althans in theorie, moet zorgen voor de bescherming van het milieu en werkende mensen.

Uit gelekte onderhandelingsteksten, in handen van Greenpeace Duitsland, blijkt echter dat van dit laatste weinig van te verwachten valt.[8] In het EU-Mercosur verdrag zijn natuurbescherming en het aanpakken van klimaatverandering geen essentiële elementen, maar slechts vrijblijvende, niet afdwingbare bepalingen. Er zijn geen sancties mogelijk als een regering zich niet aan deze bepalingen houdt. Wie ze negeert, loopt dus geen enkel risico.[9]

Het klimaatakkoord van Parijs wordt in het politieke deel van het verdrag niet meer dan lippendienst bewezen. De toepassing schiet schromelijk tekort. Er wordt slechts de 'intentie' uitgesproken om de samenwerking tegen klimaatverandering op een aantal gebieden als onderzoekspartnerschappen, uitwisseling van technologie en kennisoverdracht te verdiepen.[10]

De politieke en economische delen van het EU-Mercosur verdrag vormen in principe één geheel. Er zijn echter tekenen dat de Europese Commissie denkt aan de mogelijkheid om het verdrag te splitsen.[11] Dat zou de kans vergroten op ratificatie van het economische gedeelte. Hierover beschikt de EU namelijk over exclusieve bevoegdheid: alleen de Europese Commissie, de Raad van Ministers en het Europees Parlement mogen knopen doorhakken op het gebied van handel.

In geval van splitsing kunnen de nationale parlementen van lidstaten zich slechts uitspreken over het politieke gedeelte van het verdrag. Bovendien kan het opgesplitste verdrag vervolgens in de EU met een tweederde meerderheid van de stemmen aangenomen worden, terwijl er bij een gemengd (of volledig) verdrag (inclusief het Associatiedeel) unanimiteit moet zijn. Een tegenstem van een kritisch land als Frankrijk of Oostenrijk is dan niet langer doorslaggevend. Aangezien het Oostenrijkse parlement de Oostenrijkse regering al heeft verplicht om nee te stemmen in de Raad, lijkt de overweging van de Commissie om het verdrag te splitsen een technocratische manier om democratische besluitvorming te omzeilen.

Mocht de Europese Commissie daadwerkelijk overgaan tot splitsing, dan zou dat de democratische legitimiteit van dit verdrag nog verder ondermijnen. In reactie op schriftelijke vragen van de Partij voor de Dieren antwoordt de Nederlandse regering dat zij voorlopig uitgaat van een gemengd akkoord waarbij de nationale parlementen instemmingsrecht houden. Van afwijzing is in Nederland echter vooralsnog geen sprake.[12]

© Gordon Welters / Greenpeace

Pleisters

De Nederlandse regering maakt zich wel zorgen - net als veel andere lidstaten en het Europees Parlement - over het gebrek aan afdwingbare afspraken op het gebied van natuurbescherming, klimaat, arbeidsrechten en dierenwelzijn. Dit is waarom Frankrijk en Oostenrijk de deal zoals die nu voorligt niet steunen.

De Europese Commissie heeft toegezegd nogmaals te kijken naar het versterken van de klimaatafspraken in het EU-Mercosur verdrag. Het probleem is alleen dat zowel de EU als de Mercosur-landen het akkoord zélf niet willen openbreken. Men denkt hooguit aan juridische pleisters, zoals een aanvullend protocol met toezeggingen op thema's als ontbossing en het Parijs-akkoord.[13] Het is echter de vraag hoe effectief een dergelijk protocol zou kunnen zijn. Want hoewel een protocol zou kunnen leiden tot afdwingbare afspraken, moet het wel in overeenstemming zijn met andere onderdelen van het verdrag - bepaald geen makkelijke opgave.

Een andere optie is het toevoegen van een 'interpretatieve verklaring', zoals bij het CETA[14]-verdrag is gebeurd. Een verklaring is zwakker dan een protocol, omdat het slechts aanknopingspunten biedt met betrekking tot hoe het verdrag moet worden begrepen: aan het verdrag zelf verandert het niets.

Hoe het ook zij, beide opties kunnen de fundamentele bezwaren jegens het Mercosur-verdrag geenszins wegnemen. De vrijhandelsovereenkomst tussen de EU en Mercosur is in de kern een bedreiging voor natuur en klimaat, Europese boeren en Inheemse volkeren, kleine boeren, werknemers en de gehele industrie in de Mercosur-landen. Daar gaat geen protocol of interpretatieve verklaring iets aan veranderen.

Eindnoten

1. In dit jaar vond een afzettingsprocedure plaats tegen president Dilma Roussef van de Braziliaanse Arbeiderspartij. Zij werd opgevolgd door vicepresident Temer van de centrumrechtse Braziliaanse Democratische Beweging Partij.
2. Dit wordt ook bevestigd in onze interviews met vertegenwoordigers van de Argentijnse (CGT en CTA) en Braziliaanse (CUT) vakbonden.
3. https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/analysis/policy-evaluation/sustainability-impact-assessments/
4. http://www.eumercosursia.com/
5. https://www.veblen-institute.org/EU-Mercosur-trade-agreement-5-organisations-file-a-complaint-with-the-EU.html
6. https://www.ombudsman.europa.eu/nl/press-release/en/139425
7. http://s2bnetwork.org/open-letter-sia/
8. Greenpeace: EU-MERCOSUR ASSOCIATION AGREEMENT LEAKS (8 OCTOBER 2020), https://trade-leaks.org/mercosur-eu-association-agreement-leaks-8-october-2020/
9. CIDSE, MISEREOR and Greenpeace Duitsland, Rechtsgutachten zum EU-Mercosur Vertrag, 3 mei 2021
10. ibid.
11. Zie de speech van EU-gezant Josep Borrell in het Europees Parlement van 19/01/2021: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/91753/latin-america-and-caribbean-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-european_en
12. Rijksoverheid: Beantwoording vragen over het EU-Mercosur akkoord, maart 2021
13. https://epc.eu/en/Publications/Mixed-feelings-about-the-EUMercosur-deal-How-to-leverage-it-for-su~-3dad10
14. Hoffman & Krajewski (2021): Legal opinion and proposals regarding a possible improvement or renegotiation of the draft EU-Mercosur Association Agreement https://www.cidse.org/wp-content/uploads/2021/05/Legal-Opinion-EU-Mercosur_EN_final.pdf
15. De Comprehensive Economic and Trade Agreement tussen de EU en Canada

©Marizilda Cruppe / Greenpeace

Hoofdstuk 2.

GEVOLGEN VOOR LANDBOUW, VEEHOUDERIJ EN VOEDSEL-VOORZIENING

Hoofdauteur: Guus Geurts - Platform Aarde Boer Consument

Belangrijkste punten:

- Het EU-Mercosur verdrag stelt de Europese akkerbouwers en veehouders bloot aan oneerlijke concurrentie door import van producten die zijn geproduceerd onder (veel) lagere milieu-, arbeids-, voedselveiligheids- en dierenwelzijnsstandaarden. Dit stelt de gezinsbedrijven nog meer bloot aan de *race to the bottom* op de wereldmarkt, waar vooral multinationals van profiteren.
- In de Mercosur-landen zal de extra productie van soja, vlees en suiker voor de EU gepaard gaan met natuurvernietiging en schending van landrechten van kleine boeren en Inheemse volkeren.
- Het verdrag tast in beide continenten de voedselsoevereiniteit[1] aan, en maakt het nog moeilijker om de noodzakelijke stappen te zetten naar een meer rechtvaardige, milieu- en diervriendelijke voedselvoorziening. Een brede coalitie van boeren- en maatschappelijke organisaties keert zich daarom tegen deze deal.[2]

Het EU-Mercosur verdrag past in een serie van vrijhandelsverdragen waarbij offensieve belangen van de Europese industrie- en dienstenbedrijven worden uitgeruild voor concessies op gebied van landbouw en veehouderij. Dit was eerder ook al te zien in het CETA-verdrag met Canada en het Associatieakkoord met Oekraïne. Gevolg hiervan is de blootstelling van Europese boeren aan concurrentie uit landen waarin de eisen op het gebied van milieu of dierenwelzijn (veel) lager zijn. Het verdrag liberaliseert de EU-import van 82% van alle landbouwproducten volledig (zowel akkerbouw als veehouderij) uit de Mercosur-landen. Dus hierbij worden alle importheffingen afgeschaft. Voor de overige 18% zijn tariefvrije importquota afgesproken, waarmee een bepaalde hoeveelheid van een product vrij is gesteld van importheffingen.[3]

Nu al dwingen WTO-afspraken[4] de EU meer vlees te importeren uit onder andere Brazilië dan voor een gezond en duurzaam voedselsysteem wenselijk is.[5] Door het EU-Mercosur handelsverdrag zullen hier nog enorme hoeveelheden bijkomen (zie tabel 1), terwijl EU zelf al een netto-exporteur is van vlees.

Product	Huidige import uit Mercosur (importheffing)	Extra quota in verdrag (importheffing)
Rundvlees	200.000 ton	99.000 ton (7,5 %)
Pluimveevlees	400.000 ton	200.000 ton (0 %)
Varkensvlees	onbekend	25.000 ton (€ 83 /ton)
Ei-equivalenten	onbekend	6.000 ton
Suiker	180.000 ton (€ 98/ton) uit Braz.	blijft: 180.000 ton (0 %) uit Braz. 10.000 ton uit Paraguay
Bio-ethanol	onbekend	650.000 ton (deels zonder heffing)
Rijst	onbekend	60.000 ton (0%)
	Huidige export naar Mercosur	**Extra quota**
Kaas	onbekend	30.000 ton
Melkpoeder	onbekend	10.000 ton
Babymelkpoeder	onbekend	5.000 ton
Varkensvlees	20.000 ton	onbeperkt geliberaliseerd

Tabel 1 Afspraken op gebied van akkerbouw en veehouderij [6 7]

Het gaat voornamelijk om rundvlees en pluimveevlees, en in mindere mate om varkensvlees en eieren. Het vlees zal vooral in Brazilië en Argentinië worden geproduceerd. De quota - de hoeveelheid die onder de nieuwe afspraken mag worden verhandeld - worden over een periode van zes jaar verhoogd tot het in de tabel genoemde aantal.

Uit onderzoek van de WUR en Ecorys in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, blijkt dat het EU-Mercosur verdrag slecht uitpakt voor de Nederlandse vleesvee- en vleeskalversector. De veehouderij zou wel profiteren van goedkoper veevoer (soja). De Nederlandse pluimveehouders zouden eveneens profiteren van het verdrag, maar dat is slechts omdat hun Europese collega's de toenemende concurrentie die zal ontstaan nog slechter aankunnen.[8] Het is heel wrang dat pluimveehouders in de EU als concurrenten tegen elkaar worden uitgespeeld en dat de - over het algemeen grootschaliger - Nederlandse pluimveehouders zouden 'winnen' van hun collega's.

De gevolgen van het verdrag voor de ontwikkeling van duurzame veehouderij zijn in de studie onderschat. Zo is er niet gekeken naar de vraag hoe de doelstelling om (relatief dure) kringlooplandbouw in te voeren de concurrentiepositie beïnvloedt, of wat het effect zal zijn van de afspraken in het klimaatakkoord van Parijs. Ook heeft de studie geen rekening gehouden met de opgetelde extra import als gevolg van andere afgesloten vrijhandelsverdragen. Hierin zijn eveneens concessies gedaan door de EU op het gebied van importtarief-vrije quota voor vlees, wat de problemen voor de veehouders groter maakt.

Tegenover de toename van de import van vlees staat een stijging van de export van Europese zuivel naar de Mercosur. Er zijn tariefvrije exportquota opgenomen voor kaas, melkpoeder en babymelkpoeder. Europese melkveehouders zouden hiervan kunnen profiteren, al zien zij wel de prijs voor koeien en kalveren dalen als gevolg van het verdrag. Tenslotte wordt de export van EU-varkensvlees naar de Mercosur-landen geliberaliseerd. Dit werkt juist nadelig uit voor de boeren in de Mercosur-landen.

Door de vrijhandelsafspraken binnen de akkerbouw zal de Europese import van suiker, bio-ethanol, biodiesel en rijst stijgen. Ook de import van soja gaat omhoog, omdat Argentinië de exportbelasting hierop dient af te schaffen. De extra import van suiker en bio-ethanol kan grote gevolgen hebben voor Europese akkerbouwers, die door de afschaffing van de suikerquotering in 2017 al te maken hebben met sterk gedaalde suikerprijzen. Dit terwijl deze boeren juist ook worden geacht meer te doen om hun bedrijfsvoering te veranderen met oog op klimaat en milieu.

Oneerlijke concurrentie

Europese boeren dienen aan hogere standaarden op het gebied van voedselveiligheid, milieu en dierenwelzijn te voldoen dan boeren in landen buiten de EU. Er is bovendien een grote maatschappelijke druk om deze standaarden verder te verhogen met het oog op het klimaat, de biodiversiteit en de duurzame omgang met schaarse grondstoffen.[9] Met het oog hierop heeft de EU de *Farm to Fork*-strategie ontwikkeld. Deze strategie zal de komende jaren leiden tot (extra) milieueisen en dus hogere kosten voor Europese boeren. Maar dankzij het verdrag met de Mercosur-landen en andere handelsverdragen, moeten deze boeren concurreren met goedkope importen, geproduceerd met lagere standaarden.

Het verdrag leidt bovendien tot de import van producten zoals vlees, waarin de EU al meer dan zelfvoorzienend is. Boeren zien daardoor hun opbrengstprijzen dalen, terwijl de kosten stijgen. De oneerlijke concurrentie dwarsboomt daarmee de Europese en Nederlandse doelstellingen om de landbouw verder te verduurzamen en maakt échte kringlooplandbouw onmogelijk. Door de hoge import van vooral soja (en de mineralen die erin zitten) is er nu al sprake van een mestoverschot dat door de extra import alleen maar verder zal toenemen. Om te komen tot sluitende kringlopen moeten de importtarieven voor soja niet verlaagd worden, maar juist omhoog, vindt ook de Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV). Pas dan krijgt de teelt van Europese plantaardige eiwit- en oliegewassen een eerlijke kans.[10]

Evenals de NAV pleit de Handel Anders! coalitie voor zoveel mogelijk zelfvoorziening op voedselgebied, om zo échte kringlooplandbouw mogelijk te maken in de EU. Daarvoor is bescherming van de Europese markt nodig. Pas dan kunnen de maatschappelijke eisen verhoogd worden terwijl boeren hier ook kostendekkend voor betaald worden.

(Zie ook Box p.17: ***Vrijhandelsbeleid versus Farm to Fork-strategie***)

Gevaar voor voedselveiligheid, volksgezondheid en dierenwelzijn

Vanwege het veelvuldig gebruik van hormonen en antibiotica in Mercosur-landen zijn er, ondanks beloftes over grenscontroles en hormoonvrij rundvlees, grote twijfels over de voedselveiligheid van het geïmporteerde vlees.[11] Fraude veroorzaakt regelmatig voedselschandalen, zoals in 2020 nog bij twee Braziliaanse vleesbedrijven die hun met salmonella geïnfecteerde kippenvlees aan de EU probeerden te slijten, met medeweten van lokale autoriteiten.[12] Binnen de veeteelt zijn de dierenwelzijnseisen niet bestaand of een stuk lager dan in de EU,[13] en is er geen sprake van een sluitend en controleerbaar Identificatie- en Registratiesysteem. Een schaars lichtpunt is dat er onlangs voorzichtige stappen zijn gezet om dierenwelzijnseisen te kunnen stellen aan de productie van eieren uit Mercosur.[14]

Bij de teelt van soja, tarwe, suikerriet, appels en peren worden er in Latijns-Amerika vele bestrijdingsmiddelen gebruikt die in de EU zijn verboden. Residuen van deze bestrijdingsmiddelen komen zo toch in de Europese voedselketen terecht.[15] Luciana Ghiotto van de Argentijnse Nationale Raad voor Wetenschap en Technologie (CONICET) zegt hierover: "*Argentinië en Brazilië hebben in de afgelopen tien jaar een zeer agressieve rol gespeeld om de EU ertoe te brengen haar normen, regelgeving en het voorzorgsbeginsel ter bescherming van de gezondheid van haar burgers, te verlagen, om hun met pesticiden gecreëerde producten te kunnen exporteren.*" Aan de andere kant zijn het juist Europese bedrijven als Bayer-Monsanto die deze pesticiden naar Mercosur-landen exporteren en profiteren van dit verdrag.[16]

Hoewel genetische manipulatie binnen de Europese akkerbouw maar beperkt is toegestaan, zal dankzij het verdrag de import van genetische gemanipuleerde soja toenemen. De teelt hiervan leidt door het veelvuldige gebruik van bestrijdingsmiddelen (vooral via sproeivliegtuigen) tot gezondheidsproblemen bij de plaatselijke bevolking. Rond de sojavelden in Paraguay komt bijvoorbeeld meer kanker voor, zijn meer vroeggeboortes, miskramen en baby's die gehandicapt geboren worden dan elders in het land. Andere klachten van omwonenden zijn hoofdpijn, buikpijn, diarree en huidproblemen.[17]

Gevolgen voor de voedselvoorziening in Mercosur-landen

Door het verdrag zal in de Mercosur-landen steeds meer land worden gebruikt voor grootschalige productie gericht op export, vreest Ghiotto. "*Vrijhandelsovereenkomsten moedigen 'offerzones' aan van exportgewassen die een enorme hoeveelheid water nodig hebben. Het omleiden van waterlopen veroorzaakt onzekerheid voor nabijgelegen gemeenschappen. Er is geen diversificatie van de uitvoer, maar concentratie van hetzelfde dat steeds meer land vereist: de opmars van de grens met soja en vee.*" Het verdrag vergroot zo de al bestaande ongelijkheid tussen grootgrondbezitters en lokale, kleinschalige boeren en Inheemse volkeren. Hun duurzame voedselproductie wordt nog meer verdrongen. Bovendien gaat de productie van rundvlees en de teelt van soja en rietsuiker direct ten koste van natuurgebieden zoals de Amazone, de Cerrado en Chaco.

Het zijn de grootgrondbezitters die van het verdrag profiteren. De kleine boeren staan machteloos tegenover deze, vaak gewapende, groep die hen, al dan niet met steun van de lokale overheid, dwingt hun land op te geven. Op dit momenteel is de landverdeling in de Mercosur verreweg de meest ongelijke ter wereld. Paraguay spant de kroon: ruim 70 procent van het productieve land is in handen van 1 procent van de bevolking.[18] Eddy Ramirez van de Fundacion Hugo in Paraguay vreest dat het verdrag tot nog grotere problemen zal leiden voor kleine boeren. "*De*

deal zal leiden tot verdrijving van mensen van hun land, dus meer ontheemden. Het gebruik van - deels in de EU verboden - pesticiden is verschrikkelijk voor het milieu, de watervoorraden en vissen, en daarmee de traditionele visserij. De meerderheid van deze mensen heeft het al niet breed dus de gevolgen zullen enorm zijn."

In Brazilië gaan er veel meer subsidies en goedkope leningen naar grootgrondbezitters dan naar kleine boeren. Veel overheidsgeld gaat naar grote internationaal opererende vleesbedrijven zoals JBS.[19] The Global Forest coalition toonde in 2020 in een rapport aan dat de multinationale agribusiness, grootgrondbezitters en overheden zeer nauw samenwerken.[20]

©Daniel Beltrá / Greenpeace

Een neokoloniaal verdrag

Het EU-Mercosur verdrag zal ook de kloof tussen de continenten vergroten. Het is een neokoloniale deal, gericht op de export van vooral ruwe (mijnbouw)grondstoffen en (luxe) landbouwproducten als veevoer, vlees en biobrandstoffen vanuit de Latijns-Amerikaanse landen, in ruil voor industriële producten met een hoge toegevoegde waarde vanuit de EU. Latijns-Amerikaanse industriële bedrijven en werknemers zullen geraakt worden door de concurrentie met Europese auto's, textiel, machines en schoenen.

Tato Figueredo van het Argentijnse *Instituto de Cultura Popular* hierover*: "De landen uit het Noorden hebben jaren geleden met hun economische, productie- en ontwikkelingsmodellen de grenzen van hun eigen grondgebied overschreden. Ze hebben hun eigen natuurlijke hulpbronnen uitgeput, dus importeren ze natuurlijke goederen zoals voedsel, uit andere landen. En ze dumpen hun afval in andere landen. Deze overeenkomst bevoordeelt sectoren [de agroindustrie] die de landbouwgrens verder verschuiven[21], zodat grondstoffen worden gewonnen waar Noordelijke landen behoefte aan hebben, namelijk dierlijke en plantaardige eiwitten."*

Het Noordelijke economische model legt de prioriteit niet bij het klimaatsysteem of het beschermen van natuurlijke hulpbronnen, maar maakt deze ondergeschikt aan internationale handel, aldus Figueredo: "*Vrijhandelsverdragen verdiepen het historische onrecht en bieden een wettelijk kader dat dit onrechtvaardige economisch systeem vastlegt. Het brengt vitale watersystemen en het voedselsysteem in gevaar en veroorzaakt armoede op het platteland.*"

Daarbij exporteert de EU haar klimaatvervuiling naar de Mercosur-landen: volgens het klimaatakkoord zijn deze landen zelf verantwoordelijk voor de broeikasgassen die vrijkomen bij deze grootschalige productie, ook al is deze bestemd is voor Europese consumptie.

Een deel van de politiek heeft boter op het hoofd

Zoals blijkt uit een artikel op de website van Pig Business[22] leven er in de politiek misvattingen over de mogelijkheden om via dergelijke vrijhandelsverdragen afspraken te maken over milieu-, arbeids- en dierenwelzijnsstandaarden. Sommige politici lijken niet te beseffen dat deze niet bindend worden vastgelegd in deze verdragen. Slechts aan de kwaliteit van de importproducten zélf mogen (beperkte) eisen worden gesteld, maar dat geldt niet voor de omstandigheden waaronder de productie heeft plaatsgevonden (denk aan: milieu, dierenwelzijn, arbeidsomstandigheden).

Deze misvatting komt ook prominent naar voren in een brief uit 2019, die is ondertekend door Mark Rutte en zes andere regeringsleiders.[23] Hierin prijzen zij het mogelijke verdrag met Mercosur als een voorbeeld van hoe een open, eerlijk en op regels gebaseerd multilateraal handelssysteem eruit hoort te zien. In werkelijkheid worden de standaarden op gebied van milieu, arbeidsrechten en dierenwelzijn slechts genoemd in vrijblijvende duurzaamheidshoofdstukken. Als puntje bij paaltje komt, verliezen deze het van de harde, wél afdwingbare vrijhandelsafspraken, die vooral gunstig uitpakken voor grote multinationals.

Opmerkelijk is dat het CDA en de VVD in 2011 een motie in de Tweede Kamer indienden die opriep niet in te stemmen met het EU-Mercosur verdrag, omdat de ongelijke standaarden zouden leiden tot oneerlijke concurrentie voor Nederlandse boeren.[24] Bij een stemming in 2020 steunden de VVD, CDA en D66 een vergelijkbare motie tegen dit verdrag echter niet.[25]

In plaats van populisme te bestrijden, creëert de politiek via dergelijke vrijhandelsverdragen hier juist een nieuwe voedingsbodem voor. Het verdrag stelt boeren, arbeiders en het MKB bloot aan een oneerlijke concurrentiestrijd, waardoor hun levensonderhoud op het spel komt te staan en het nog moeilijker zal zijn draagvlak te creëren om maatschappelijke standaarden verder te verhogen. De boerenprotesten tegen het stikstofbeleid zijn hier een goed voorbeeld van.

Boerenverzet

Een brede coalitie van boeren- en maatschappelijke organisaties verzet zich dan ook tegen het EU-Mercosur verdrag en de andere vrijhandelsverdragen als CETA en TTIP. Dit gebeurt binnen de Landbouwcoalitie voor Rechtvaardige Handel, die bestaat uit de BD-Vereniging, DDB, Agractie Nederland, NAV, NMV en Platform ABC.[26] Ook de Europese boerenorganisatie COPA-Cogeca (waarvan LTO Nederland lid is)[27] en de Europese en Nederlandse (Nepluvi) pluimveesector hebben grote kritiek op dit verdrag.[28] [29] [30] Europese boerenorganisaties hebben zich in een gezamenlijke verklaring tegen dit verdrag gekeerd.[31] Hun pleidooi: een frisse start voor handelsbeleid met eerlijke prijzen en bescherming van mensenrechten en het milieu.

©Mitja Kobal / Greenpeace

VRIJHANDELSBELEID VERSUS DE FARM TO FORK-STRATEGIE

Hoofdauteur: Guus Geurts - Platform Aarde Boer Consument

Op 20 mei 2020 presenteerde Eurocommissaris Timmermans de *From Farm to Fork*-strategie (F2F) als onderdeel van de Europese Green Deal.[1] Het streven is de CO2-uitstoot in 2030 met minimaal 55 procent te hebben verminderd, de bijdrage van de voedselvoorziening aan de uitstoot van broeikasgassen te verlagen en de opslag van CO2 te stimuleren. Maar hoe verhouden deze doelstellingen zich tot het vrijhandelsbeleid en het EU-Mercosur verdrag?

Positieve onderdelen van de From Farm to Fork-strategie

- De Europese Commissie probeert een coherent beleid te ontwikkelen op diverse beleidsterreinen die te maken hebben met de voedselvoorziening, klimaat, eerlijke beloning aan boeren, volksgezondheid, voedselveiligheid en bescherming van milieu en biodiversiteit.
- De strategie erkent dat de huidige handelsverdragen tot oneerlijke concurrentie voor boeren leiden vanwege hogere standaarden op het gebied van pesticidengebruik, dierenwelzijn en voedselveiligheid.
- Het budget van het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB) komt beschikbaar voor het behalen van de F2F-doelstellingen. Bijvoorbeeld voor boeren die het organische stofgehalte in hun bodem verhogen. Dit heeft positieve effecten op de bodemvruchtbaarheid, het klimaat en het inkomen van boeren.
- Een voorstel voor een CO2-belasting aan de EU-grens (*Carbon Border Adjustment Mechanism*) om oneerlijke concurrentie op klimaatgebied te voorkomen.
- Het streven naar meer Europese productie van veevoer in plaats van import van soja.
- Het opnemen van doelstellingen om in 2030 het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en antibiotica met 50 procent te verminderen en dat van kunstmest met 20 procent.
- De doelstelling om op een kwart van het Europese landbouwareaal biologisch te produceren.

Minpunten uit de F2F-strategie

- De Europese Commissie neemt nog geen afscheid van de huidige vrijhandelsverdragen zoals EU-Mercosur. Dat betekent dat de oneerlijke concurrentie voor Europese boeren doorgaat, door import van producten die niet aan hun eisen voldoen. Dus was de kritische reactie van boerenorganisaties zoals COPA Cogeca en LTO NL over de hoge milieudoelstellingen in F2F te verwachten.
- Het veelvuldig noemen van 'concurrerend' zijn op de wereldmarkt als doelstelling. Het doel dat de Europese boer moet concurreren met zijn collega's buiten de EU, kan niet samen gaan met het behalen van de andere 'mooie' doelstellingen binnen F2F. Hier wreekt zich het opnemen van 'concurrentiekracht' als 'grondwettelijke' doelstelling in het Verdrag van Lissabon. Concurrentie op de wereldmarkt leidt namelijk tot het streven naar zo laag mogelijke kosten bij producenten. Boeren zullen zich verzetten tegen strengere milieuregels wanneer zij die niet in hun opbrengstprijs terugzien. Dit uitgangspunt ondergraaft daarmee de effectiviteit van de hele strategie.

1. Nota bene: Volgens Greenpeace is oo de Green deal zelf niet voldoende om de klimaatdoelstellingen van het Parijs-akkoord te halen. Zie: https://www.greenpeace.org/nl/natuur/29824/green-deal-fundamentele-omslag-nodig/

- Geen streven naar een zo groot mogelijke zelfvoorziening op het gebied van veevoer en voedsel. Dit leidt tot een groot beslag op schaars land en water in het Mondiale Zuiden voor producten als soja, palmolie, biobrandstoffen en hout. De EU wil zoals gezegd blijven concurreren op de wereldmarkt. Door het gebrek aan productiebeheersing in combinatie met de huidige inzet van GLB-subsidies, leidt tot dit tot dumping. Kleinschalige boeren en inheemse volkeren krijgen zo enerzijds te maken met onteigeningen van hun land en daaruit vloeiende bestaansonzekerheid, en anderzijds tot oneerlijke concurrentie op hun voedselmarkt.
- Slechte afstemming met het GLB en trage besluitvorming. Pas in 2023 worden beleidsvoorstellen voor F2F gedaan, terwijl het nieuwe GLB in 2022 ingaat. Het GLB is overigens nog steeds volledig afgestemd op de WTO-afspraken, waarbij de prijzen aan de Europese boeren zijn verlaagd en slechts deels gecompenseerd door inkomenssubsidies. Boeren krijgen hierdoor geen stabiele en kostendekkende prijzen, terwijl ook het EU-landbouwbudget zeer inefficiënt en ineffectief wordt gebruikt.[2]
- In plaats van hogere EU-brede CO2-belastingen op te leggen, blijft de Europese Commissie vasthouden aan het emissiehandelssysteem (ETS) voor broeikasgassen. Zij wil nu zelfs landbouw onderdeel van ETS maken, een doodlopende weg.
- Weinig oog voor de grote afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, en daarmee verbonden uitstoot van broeikasgassen binnen de huidige geïndustrialiseerde en geglobaliseerde EU-voedselvoorziening. Dit is op verschillende gebieden het geval: natuurvernietiging voor veevoer (en andere geïmporteerde producten) buiten Europa, gebruik van machines, kunstmest en bestrijdingsmiddelen, onnodig transport en onnodige voedselverwerking (in vergelijking met lokaal en regionaal geproduceerd voedsel).

2. Zie voor een nadere analyse van de afstemming van GLB op de WTO sinds 1992: https://www.voedselanders.nl/position-paper-alternatieven-voor-het-huidige-eu-handels-en-landbouwbeleid/

Eindnoten

1. Voedselsoevereiniteit is het recht van mensen op gezond en cultureel passend voedsel, geproduceerd op ecologisch verantwoorde en duurzame wijze in een voedsel- en landbouwsysteem dat door henzelf wordt vormgegeven. Zie ook: https://www.boerengroep.nl/themas/voedselsoevereiniteit/ en https://viacampesina.org/en/food-sovereignty/
2. Op 1 oktober 2019 overhandigden boeren- en maatschappelijke organisaties een manifest tegen de huidige vrijhandelsverdragen aan de Tweede Kamer: https://milieudefensie.nl/actueel/manifest-bescherm-ons-tegen-handelsverdragen
3. Effecten van het EU-Mercosur-akkoord op de Nederlandse economie, WUR en Ecorys (pagina 18), 2021, zie: https://www.wur.nl/nl/nieuws/het-eu-mercosur-handelsakkoord-levert-nederland-een-bescheiden-economisch-groei-met-nadelen-voor-de-rundvleessector.htm en https://edepot.wur.nl/530438
4. Binnen het Agreement on Agriculture (1995) is de doelstelling namelijk 'om de markttoegang substantieel te verbeteren'. Dat resulteerde in importquota waarvoor geen of lage importtarieven gelden, ter grootte van minimaal 5% van de consumptie, de zogenaamde Tariff Rate Quota. Een afspraak die duidelijk in het voordeel is van multinationals en exporterende landen die binnenlandse markten willen binnendringen ten koste van lokale producenten.
5. https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro02_access_e.htm en https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariff_data_e.htm
6. Brazilian Meat and the EU-Mercosur Agreement (pagina 38-41), 2021, https://friendsoftheearth.eu/wp-content/uploads/2021/03/Brazil-meat-industry-and-EU-Mercosur-agreement-REPORT-EN.pdf
7. EU-Mercosur Trade agreement creating opportunities while respecting the interest of European farmers 2019, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158059.pdf Uiteindelijke EU-Mercosur handelsverdrag moet fair zijn, LTO Nederland, 2 juli 2019
8. Effecten van het EU-Mercosur-akkoord op de Nederlandse economie, WUR en Ecorys, 2021, zie: https://www.wur.nl/nl/nieuws/het-eu-mercosur-handelsakkoord-levert-nederland-een-bescheiden-economisch-groei-met-nadelen-voor-de-rundvleessector.htm en https://edepot.wur.nl/530438
9. Zie ook hoofdstuk 3.
10. NAV: 'Zonder verdienmodel eiwitrijke gewassen mislukt Nationale Eiwitstrategie', 2020 https://www.akkerwijzer.nl/artikel/380858-nav-zonder-verdienmodel-eiwitrijke-gewassen-mislukt-nationale-eiwitstrategie/
11. https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/ceta-and-mercosur-meat-quotas-expose-frances-double-standards/
12. https://www.foodsafetynews.com/2020/07/two-brazilian-meat-firms-lose-case-against-eu-import-ban/
13. The EU-Mercosur trade agreement:A trade-off at the expense of animal welfare, The Greens/EFA in EP, 2021, zie: http://greens.eu/3z8kkoJ
14. https://www.eurogroupforanimals.org/news/eu-sets-precedent-first-animal-welfare-based-condition-trade-agreement
15. In 2018-19 werden er 7.000 ton - in de EU verboden - pesticiden van de EU naar de Mercosur geëxporteerd. EU exports of banned pesticides fuelling death & destruction in Mercosur, May 2021, zie: https://www.guengl.eu/issues/publications/cycle-of-poison-and-molecular-colonialism-in-the-commercial-relationship-between-mercosur-and-the-european-union/
16. https://www.greenpeace.de/sites/www.greenpeace.de/files/publications/eu_mercosur_double_standards_concerning_agrotoxics_2020.pdf, Greenpeace Duitsland, 2020(p. 5)
17. Pagina 109, Wereldvoedsel - Pleidooi voor een rechtvaardige en ecologische voedselvoorziening, Guus Geurts, 2013
18. Figure 20, PARAGUAY Systematic Country Diagnostic, World Bank Group, 2018, http://documents1.worldbank.org/curated/en/827731530819395899/pdf/Paraguay-SCD-06292018.pdf
19. Incentivising deforestation for livestock products: How support for the livestock sector in the EU and Mercosur countries is subsidising forest destruction, 2018, zie: https://globalforestcoalition.org/perverse-incentives-deforestation-for-livestock/
20. Circular economy or vicious cycle? How corporate capture of policy-making and perverse incentives are driving deforestation, 2020, zie: https://globalforestcoalition.org/forest-cover-63/
21. In Latijns Amerika is de verschuiving of expansie van de "landbouwgrens" (la expansión de la frontera agricola) een onder academici algemeen bekend begrip dat verwijst naar de expansie van plantages en extensieve veeteelt ten koste van natuurgebieden en Inheemse territoria.
22. Partij voor de Dieren is bondgenoot van boeren bij Mercosur-deal, 19 juni 2019, zie: https://www.pigbusiness.nl/artikel/208756-partij-voor-de-dieren-is-bondgenoot-van-boeren-bij-mercosur-deal/
23. Brief 6 regeringsleiders, 20 juni 2019, zie: https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/06/Letter-to-Juncker.pdf?utm_source=POLITICO.EU&utm_campaign=fb2b463d0f-EMAIL_CAMPAIGN_2019_06_24_03_44&utm_medium=email&utm_term=0_10959edeb5-fb2b463d0f-189810753
24. Motie Koopmans (CDA) Snijder-Hazelhoff (VVD): https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2011Z05304&did=2011D13161
25. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z03354&did=2020D07035
26. In 2016 publiceerde de TTIP, CETA en landbouwcoalitie hun visie en manifest waarin zij zich uitspreken tegen CETA en TTIP, sinds 2021 heten zij de Landbouwcoalitie voor Rechtvaardige Handel. Zie: http://handelanders.nl/ttip-2-0-onderhandelingen-en-visie-op-landbouw/
27. Copa Cogeca adds voice to Mercosur concern, 20 juni 2019, zie: https://www.foodnavigator.com/Article/2019/06/20/Copa-Cogeca-adds-voice-to-Mercosur-concern
28. https://www.pluimveeweb.nl/artikel/208915-kippenvleesfabrikanten-luiden-noodklok-over-mercosur-deal/
29. https://www.pluimveeweb.nl/artikel/208928-gert-jan-oplaat-witheet-over-mercosur-deal-europese-commissie-lijkt-wel-de-sinterklaasbrigade/
30. https://www.globalmeatnews.com/Article/2019/06/19/EU-leaders-express-deep-concern-over-Mercosur
31. Joint Declarationby European Farmers, 2020, zie: https://www.eurovia.org/wp-content/uploads/2020/09/EN_2020-Peasant-Declaration_Stop-EU-Mercosur_final-2.pdf

©Markus Mauthe / Greenpeace

Hoofdstuk 3.

GEVOLGEN VOOR KLIMAAT EN NATUUR

Hoofdauteur: Sigrid Deters - Greenpeace Nederland

Belangrijkste punten:

- Het EU-Mercosur verdrag stimuleert de handel in producten waar we niet méér, maar mínder van moeten produceren en consumeren om de klimaat- en natuurcrisis te stoppen.
- Het verdrag versterkt de agro-industrie en vergroot de druk op schaars land in de Mercosur-landen, waardoor de kans op ontbossing, natuurverwoesting en mensenrechtenschendingen verder toeneemt.
- Het verdrag bemoeilijkt de omslag in de EU en Nederland naar agro-ecologische landbouw met minder dieren en gebaseerd op gesloten kringlopen, noodzakelijk om de natuur- en klimaatcrisis een halt toe te roepen.
- Het opnemen van 'duurzaamheidsclausules' in het verdrag gaat aan deze fundamentele problemen niets kunnen veranderen.

De wereld moet de komende negen jaar alle zeilen bijzetten om de klimaat- en natuurcrisis aan te pakken. De EU-Mercosur deal doet precies het tegenovergestelde: het stimuleert de handel in grondstoffen en producten die leiden tot ontbossing, natuurverwoesting en klimaatopwarming.

"*Het zijn de grote landbouwindustriëlen - nu al betrokken bij het stelen van land van Inheemse groepen - die sterker uit dit verdrag zullen komen. Deze deal betekent nog meer druk op Inheemse volkeren en natuurgebieden, meer bosbranden en meer CO2-uitstoot.*" Aan het woord is Eddy Ramirez, voorzitter van de Paraguayaanse *Fundación Hugo*, een beweging die opkomt voor Inheemse rechten. Zijn vrees dat het verdrag de neerwaartse spiraal voor natuurbescherming en voor Inheemse rechten verder zal versnellen, wordt door velen gedeeld.

EU-Mercosur verdrag verergert de klimaat- en natuurcrisis

Zuid-Amerika kent unieke natuurgebieden, waarvan het behoud cruciaal is om de klimaat- en natuurcrisis het hoofd te kunnen bieden. Het Amazonewoud, de *Cerrado,* de *Pantanal* en het savannegebied *Gran Chaco* dat zich uitstrekt over Argentinië, Bolivia en Paraguay, staan allen onder grote druk van de oprukkende landbouwindustrie.[1] Deze natuurgebieden herbergen niet alleen een schat aan plant- en diersoorten, ze slaan ook grote hoeveelheden CO2 op die anders onze aarde opwarmen. In Brazilië alleen al verdween afgelopen jaar bosgebied ten grootte van België,[2] waarin 1,77 Gigaton CO2 lag opgeslagen.[3] [4] De vernietiging van natuurgebieden voor veehouderij- en landbouwgrond is goed voor bijna de helft van de totale Braziliaanse uitstoot van broeikasgassen.[5]

Meer handel in ontbossingsproducten

Door de EU-Mercosur deal zal de productie en import van soja, pluimvee, varkens- en rundvlees en bio-ethanol gemaakt van onder andere suikerriet en maïs uit de Mercosur-landen verder groeien. Natuurorganisatie FERN berekende dat de toenemende vraag naar landbouwgewassen en veeteelt in het meest optimistische scenario 122.000 hectare bos zal vernietigen. Dat is een gebied groter dan de Veluwe dat bovenop de reeds bestaande ontbossing komt.[6] Brazilië zal volgens het FERN het hardst worden geraakt.[7]

In het Amazonewoud is de vleesproductie de belangrijkste aanjager van ontbossing.[8] Hoewel internationaal opererende bedrijven keer op keer beloven niet in te kopen bij boeren die bij ontbossing betrokken zijn, heeft onderzoek van Greenpeace meermaals aangetoond dat dat nog steeds gebeurt.[9]

Meer soja door EU-Mercosurdeal

Een andere belangrijke drijfveer van ontbossing in Latijns-Amerika is productie van soja, dat wordt gebruikt als veevoer. Hoewel met deze handelsdeal de importtarieven op soja onveranderd op nul zullen blijven staan, zal de import van soja voor veevoer toch toenemen. Argentinië dient namelijk haar exportbelastingen op soja af te schaffen. Ook zal de export naar de EU van kippen- en varkensvlees - tot stand gekomen met sojavoer - stijgen. Dit zal de teelt verder aanzwengelen.

In Brazilië zijn de grootste sojabedrijven gevestigd in de aan de Amazone grenzende *Cerrado*. Hier is het - in tegenstelling tot de Amazone - toegestaan om grote stukken savanne en bos te vervangen door sojavelden. Deze alsmaar uitdijende sojabedrijven in de *Cerrado* dragen indirect ook bij aan de ontbossing in, het Amazonewoud. De sojaboeren drukken de veeboeren beetje bij beetje verder het Amazonewoud in met houtkap en bosbranden tot gevolg.[10] Ook in Argentinië, Uruguay en Paraguay is de sojateelt de afgelopen jaren geëxplodeerd ten koste van de natuur.

MYTHES RONDOM SOJA

Mythe 1: sojaschroot is slechts afval (en draagt daarom niet bij aan ontbossing)

Sojaschroot, of beter gezegd sojameel, wordt veel als veevoer gebruikt. Het zou een afvalproduct zijn dat ontstaat bij het maken van het twee keer duurdere soja-olie. Maar iedere geperste sojaboon levert 20% olie en 80% sojameel op. Met als gevolg dat tweederde van de totale economische waarde van een geplette sojaboon wordt verdiend met sojameel en slechts een derde met de olie.[11]

Mythe 2: gebruik van soja leidt niet tot ontbossing

Soja dat aan Nederlands vee wordt gevoerd zou niet leiden tot ontbossing, omdat het gecertificeerde soja is. Inderdaad voldoet 60% van de gebruikte soja aan RTRS-criteria (Round Table on Responsible Soy) en 40% aan de FEFAC-criteria (European Feed Manufacturers' Federation). De FEFAC sluit legale ontbossing, zoals in de hierboven beschreven Braziliaanse Cerrado, echter niet uit. Criteria van RTRS-certificering zijn weliswaar iets beter, maar bij lange na niet genoeg om van 'verantwoorde soja' te spreken. Zij sluiten ontbossing van na 2016 weliswaar uit, maar ontbossing van voor 2016 is wel toegestaan.

Bovendien is de overgrote meerderheid van de verkoop van RTRS-soja gebaseerd op credits in plaats van fysieke stromen sojabonen. Dat betekent dat de daadwerkelijke herkomst van de gekochte sojabonen onbekend is, en wel degelijk voor ontbossing kunnen zorgen. Zelfs volgens de eigen regels van RTRS mogen bedrijven niet claimen dat producten die zijn 'afgedekt' met credits 'ontbossingsvrij' zijn. Bovendien kunnen boeren die ontbossen toch credits krijgen voor het deel waarvoor ze niet ontbossen.

Mythe 3: er is geen plek voor genetisch gemanipuleerde soja op de Europese markt

Tenslotte is het gebruik van genetische gemanipuleerde soja – om haar resistent te maken tegen bespuiting met glyfosaat – toegestaan, terwijl genetische gemanipuleerde teelt in de EU grotendeels verboden is. Als veevoer komt deze GMO-soja gewoon de EU-markt op. Zowel RTRS als FEFAC certificeren deze GMO-soja.

Kortom, zowel bij RTRS als FEFAC-certificering zijn beweringen over duurzame productie misleidend. Het geeft bedrijven een groen imago, terwijl de gecertificeerde producten nog steeds kunnen bijdragen aan mensenrechtenschendingen en vernietiging van de natuur.

Monoculturen vol landbouwgif

Gigantische monoculturen van een handvol gewassen zijn erg kwetsbaar voor ziekten. Ze vereisen daarom grote hoeveelheden pesticiden. In Latijns-Amerika worden veel bestrijdingsmiddelen gebruikt bij de teelt van soja, tarwe en suikerriet, die in de EU zijn verboden.

In 2019 keurde de huidige Braziliaanse president Jair Bolsonaro het gebruik goed van 169 pesticiden, waaronder 24 gifstoffen die in de EU zijn verboden.[12] Via verwaaiing en het grondwater komen deze stoffen in de wijde omtrek terecht en tasten zij de gezondheid van mens en milieu aan. Residuen die achterblijven op gewassen kunnen via de import weer terugkomen op de EU-markt en in ons voedsel.[13]

Waar het handelsverdrag wel gunstig voor uitpakt, is voor Europese chemiereuzen zoals Bayer. Het zal voor hen goedkoper worden om pesticiden te leveren aan de vier Mercosur-landen. Daaronder valt ook de export van pesticiden met daarin gifstoffen zoals fipronil en cyanamide, die in Europa niet zijn toegestaan vanwege de grote risico's voor mens en natuur.[14]

© Daniel Beltrá / Greenpeace

Slecht voor de Nederlandse natuur

In Nederland staat de biodiversiteit ernstig onder druk. Klimaatverandering en het stikstofoverschot - het hoogste van de EU[15] - dragen bij aan de verschraling van de Nederlandse natuur. Vooral in bos- en heidegebieden die liggen op hoge zandgronden, zoals de Sallandse Heuvelrug, zijn dierpopulaties door het teveel aan stikstof dramatisch in omvang afgenomen. Sommige soorten, zoals het korhoen, zijn zelfs bijna geheel verdwenen.[16]

Onze meest kwetsbare natuur kan niet herstellen zonder de uitstoot van stikstof drastisch terug te brengen.[17] Als de stikstofvervuiling onvoldoende daalt, dan is investeren in natuurherstel volgens experts dweilen met de kraan open. Het is daarom zaak om in Nederland het stikstofprobleem bij de bron aan te pakken.

Volgens het CBS en RIVM is de intensieve veehouderij de belangrijkste veroorzaker van het stikstof- en fosfaatoverschot in Nederland.[18] [19] Dat komt voornamelijk door het gebruik van kunstmest en krachtvoer als soja.[20] Soja die in de Mercosur-landen leidt tot ontbossing, leidt hier in Nederland dus tot een stikstof- en fosfaatoverschot. De Nederlandse veehouderij zou - ten gunste van de natuur hier én daar - veel minder, in plaats van meer sojavoer moeten gaan gebruiken.[21]

Om de Nederlandse natuur te redden en de klimaatdoelstellingen te halen moeten we overstappen op milieu- en diervriendelijke landbouw en veehouderij met minder dieren.[22] Dat vereist een fundamentele verandering in het EU handels- en landbouwbeleid. Boeren hebben - naast kostendekkende prijzen - ook (financiële) ondersteuning nodig in de vorm van een omslagfonds.[23] Een handelsdeal waarbij deze boeren worden gedwongen te concurreren met goedkoop Zuid-Amerikaans vlees ondermijnt elke poging tot verduurzaming.

Verkleinen Forest Footprint

Vanuit de politiek is vaak het argument te horen dat het EU-Mercosur verdrag nodig is om de landbouw in Latijns-Amerika te verduurzamen. Daarmee verwijzen voorstanders van deze handelsdeal naar de duurzaamheidsclausules die in het verdrag zijn opgenomen. Maar gekeken naar welke producten een *boost* krijgen, dan zijn dat juist die welke bijdragen aan de huidige klimaat- en natuurcrisis. Bovendien zijn de afspraken over duurzaamheid in het verdrag niet bindend en handhaafbaar, in tegenstelling tot de in beton gegoten afspraken over vrijhandel. De duivel schuilt niet in de details van het verdrag, maar in de kern. Als de EU serieus werk wil maken van het verkleinen van haar wereldwijde voetafdruk, dan is het afsluiten van een verdrag dat de import van ontbossingsproducten[24] stimuleert wel het laatste dat ze moet doen.

De EU kan zich beter richten op een Europese bossenwet die bedrijven verplicht producten van de Europese markt te weren die leiden tot ontbossing, aantasting van ecosystemen en mensenrechtenschendingen. Daarbij moet er ook worden ingezet op het vermindering van de consumptie en productie van vlees en zuivel.[25] Zo kunnen we wel binnen de ecologische grenzen van onze planeet blijven, en voorkomen we dat wat hier 'slechts' dierenvoedsel is, bijdraagt aan de verwoesting van levens en natuur elders.

Eindnoten

1. Zie onder andere de recente rapporten van Greenpeace International: 'Gehakt maken van de Pantanal' (2021), How JBS is still slaughtering the Amazon (2020), Under Fire (2019), 'Slaughtering the Chaco Forests' (2019)
2. Oppervlakte van België is ruim 3 miljoen hectare. Volgens Global Forest Watch is in Brazilie in 2020 3,2 miljoen hectare bos verdwenen. Global Forest Watch, Dashboard (geraadpleegd maart 2021)
3. Global Forest Watch, Dashboard (geraadpleegd maart 2021)
4. Dat is ruim 10 keer meer dan de totale Nederlandse uitstoot van broeikasgassen (166 megaton) in datzelfde jaar. Ter nuancering: hiermee is niet gezegd dat alle CO2 die in het bos lag opgeslagen in de atmosfeer terecht is gekomen. Het hout kan zijn gebruikt in constructie van huizen of meubels. zie:
5. Brazilian Meat and the EU-Mercosur Agreement (pagina 6), 2021, https://friendsoftheearth.eu/wp-content/uploads/2021/03/Brazil-meat-industry-and-EU-Mercosur-agreement-REPORT-EN.pdf
6. Amazon, Is the EU-MERCOSUR trade agreement DEFORESTATION-PROOF?, 2020
7. Idem
8. https://research.wri.org/gfr/forest-extent-indicators/deforestation-agriculture
9. Greenpeace International: 'Still slaughtering the Amazon', 2020 , zie ook voetnoot 5 en 6
10. De verwoesting van het regenwoud begon met de aanleg van de weg, 2020, https://www.volkskrant.nl/wetenschap/de-verwoesting-van-het-regenwoud-begon-met-de-aanleg-van-deze-weg~b47fc704/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F
11. Fraanje, W. & Garnett, T., Soy: food, feed, and land use change. (Foodsource: Building Blocks). Food Climate Research Network, University of Oxford, (2020)
12. UnEarthed, Brazil pesticide approvals soar as Jair Bolsonaro moves to weaken rules, 2019
13. Foodwatch (2020): Stop the Poison Boomerang! Background paper, 2020
14. Greenpeace Germany: 'EU-Mercosur Double Standards concerning agrotoxics' May 2020
15. Centraal Bureau voor de Statistiek, Nutriëntenoverschot landbouw, 13-4-2018
16. Vogelbescherming, Vogelgids, geraadpleegd april 2021
17. Greenpeace, Effecten van stikstofdepositie nu en in 2030: een analyse, 2021
18. Centraal Bureau voor de Statistiek, Nutriëntenoverschot landbouw, 13-4-2018
19. RIVM, Stikstof, website geraadpleegd mei 2021
20. Krachtvoer: 420 miljoen kg, kunstmest: 206 miljoen kg (2018) Centraal Bureau voor de Statistiek, Stijging stikstofoverschot landbouw door droge zomer 2018, 6-2-2020
21. Zie ook hoofdstuk 2
22. Greenpeace Nederland: Plan voor groen en eerlijk herstel, 2021
23. Idem
24. Er wordt specifiek gesproken over producten met een hoog risico op ontbossing; FERC's Forest and Ecosystem Risk Commodities
25. Wetenschappelijk onderzoeksbureau EAT rekende uit hoeveel vlees en zuivel geconsumeerd kan worden om binnen de planetaire grenzen te blijven. Zie: https://eatforum.org/eat-lancet-commission/eat-lancet-commission-summary-report/

©Tim Dirven / Greenpeace

©Marten van Dijl / Greenpeace

Hoofdstuk 4.

GEVOLGEN VOOR INHEEMSE VOLKEREN

Hoofdauteur: Nick Middeldorp - Both ENDS

Belangrijkste punten:

- Onder druk van politiek machtige landbouwbedrijven vinden er in Argentinië, Brazilië en Paraguay op grote schaal gedwongen verhuizingen plaats van Inheemse gemeenschappen. De overname van inheemse territoria gaat vaak gepaard met grof geweld.
- Deze illegale uitzettingen zullen toenemen, want de grootschalige landbouwbedrijven zijn de enige partijen die duidelijk profiteren van het EU-Mercosur verdrag. Inheemse leiders roepen daarom op het verdrag niet te ondertekenen.
- De wettelijk verplichte consultatieprocessen onder Inheemse bevolkingsgroepen hebben niet plaatsgevonden en uitspraken van het Inter-Amerikaanse Hof voor Mensenrechten over Inheemse landrechten worden genegeerd.

Om de politiek machtige agribusiness tevreden te houden verzaken Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay hun grondwettelijke verplichting om de Inheemse volkeren te beschermen. Het EU-Mercosurverdrag zal de positie van landbouwmagnaten verder versterken, terwijl Inheemse volkeren nu al veel van hen hebben te duchten.

“Wij stellen jullie, Nederland, als grootste importeur van soja uit Brazilië, mede verantwoordelijk voor de genocide op ons grondgebied. President Jair Bolsonaro heeft het gevierd toen jullie de Mercosur deal sloten, omdat hij dan door kan gaan, ook door jullie overeenkomst. Gaan jullie het met hem vieren? Of gaan jullie helpen ons territorium verdedigen?”

Deze woorden sprak Nara Baré, de voorzitter van COIAB, het Braziliaanse netwerk van Inheemse volkeren in de Amazone, over het handelsakkoord in een gesprek met het Ministerie van Buitenlandse Zaken in 2019. Baré wilde van de Nederlandse overheid garanties dat er geen nieuwe conflicten zouden ontstaan in Inheemse gebieden als gevolg van het EU-Mercosurverdrag. Die garanties zijn er niet gekomen, het verdrag vooralsnog wel.

Onmisbaar

Alle Mercosur-landen herbergen Inheemse volkeren met hun eigen taal, cultuur, traditionele kennis en een geschiedenis die teruggaat tot duizenden jaren voor de oprichting van de moderne Amerikaanse kolonistenstaten. In Argentinië leven 35 Inheemse volkeren met een gezamenlijke omvang van bijna één miljoen mensen. In Paraguay gaat het om 122.000 mensen, verdeeld over negentien culturele groepen, waaronder enkele die in afzondering leven. Brazilië kent de grootste etnische diversiteit van Zuid-Amerika: voor zover bekend telt het land tegen de 900.000 Inheemse bewoners, die behoren tot 305 verschillende Inheemse volken die 274 verschillende talen spreken. Men schat dat er 115 volkeren in (relatieve en absolute) isolatie in het Amazonegebied leven, waarvan een deel nog niet geïdentificeerd is. In Uruguay is het bestaan van Inheemse volkeren niet officieel erkend, maar voeren leden van de Charruá campagne voor erkenning door de Uruguayaanse staat.[1] [2]

Hoewel Inheemse volkeren zo’n 5 procent van de wereldbevolking opmaken, zijn ze de hoeders van 25 procent van de landoppervlakte op aarde. Deze volkeren hebben een relatie van wederzijdse afhankelijkheid met hun voorouderlijke leefgebied. Deze omgeving vormt de materiële basis die het voortbestaan van hun talen, gebruiken en kennis mogelijk maakt. Inheemse volkeren spelen een cruciale rol in het beschermen van het milieu en de biodiversiteit. In hun voorouderlijke leefgebieden dragen zij zorg voor de biodiversiteit voor een fractie van de kosten van officiële conservering-programma’s[3]. Onderzoek toont aan dat de bescherming van Inheemse landrechten in de Amazone onmisbaar is in de bescherming van het Amazonewoud, dat ongeveer 10 procent van alle planten- en diersoorten wereldwijd herbergt.[4]

Terricidio

De Mercosur-landen, met uitzondering van Uruguay, hebben de Inheemse bevolking grondwettelijk erkend. Ook zijn ze ondertekenaars, net als Nederland, van de bindende ILO-Conventie 169, waarin hun recht op autonomie en behoud van culturele identiteit, religie, taal en manier van leven is vastgelegd.

In de praktijk hebben Inheemse volkeren en individuen te maken met alledaags en institutioneel racisme. De collectieve rechten op land en zelfbestuur worden op grote schaal geschonden. Met als gevolg een gebrek aan toegang tot gezondheidszorg, onderwijs en basale publieke diensten zoals schoon drinkwater en elektriciteit. Ook de effecten van klimaatverandering als veranderingen in neerslagpatronen, komen het hardste aan bij traditionele gemeenschappen die veelal van hun directe omgeving afhankelijk zijn voor hun levensonderhoud.[5]

De vernietiging van wouden, ecosystemen en de verdrijving van Inheemse gemeenschappen uit ancestrale territoria is dagelijkse praktijk. Inheemse vrouwen uit Argentinië spreken over '*terricidio': "De moord op ecosystemen, de mensen die het territorium bewonen, en de krachten die het land reguleren zoals geesten en andere entiteiten.*[6]"

De voortdurende expansie van de "landbouwgrens"[7] en de extractieve industrieën drijft toch al gemarginaliseerde gemeenschappen verder de armoede in en draagt bij aan culturele en fysieke uitroeiing. Voor volkeren die in vrijwillige isolatie leven in Brazilië en Paraguay kan de almaar oprukkende landbouw letterlijk het einde betekenen: niet alleen verliezen ze de basis van hun bestaan – hun territorium – maar de gedwongen interactie met de buitenwereld stelt ze bloot aan ogenschijnlijk onschuldige ziektes als de griep, die voor hen een dodelijke afloop kunnen hebben vanwege het gebrek aan weerstand.

©Fernando Franceschelli

©Fernando Franceschelli

Niet geraadpleegd

In geen van de Mercosur-landen wordt het principe van vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming *(free, prior and informed consent of FPIC)* voor het gebruik van land in inheemse territoria toegepast.[89] Overheden laten deze wettelijke verplichting ten aanzien van Inheemse bevolkingsgroepen achterwege om de politiek machtige landbouwsector tevreden te houden. Consultatieprocessen worden administratief afgevinkt zonder mensen een stem te geven, of misbruikt door selectief mensen uit te nodigen of buiten te sluiten[10]. Zoals gezegd door een Braziliaanse overheidsfunctionaris: “Als de Inheemse volken zeggen “we willen het niet” dan is dat geen probleem voor ons. Dan zeggen we “we hebben jullie antwoord” en gaat het project gewoon door. Het maakt niet uit of de Inheemse mensen het willen of niet”[11].

Ook de Europese Commissie heeft geen moeite gedaan Inheemse groepen te raadplegen over de inhoud van de deal. Er is zonder meer vanuit gegaan dat het ‘opnemen’ van Inheemse volken in enkele toeleveringsketens goed is voor hun vooruitgang en voor duurzaam bosbeheer, zonder deze aanname bij de betreffende mensen te checken.

De overeenkomst rept bovendien niet over FPIC, terwijl de VN dit heeft erkend als een essentiële garantie van de rechten van Inheemse volkeren op het land waar ze leven.[12] Het verdrag schrapt het woord “vrij” en zwakt het principe af tot “voorafgaande geïnformeerde toestemming” - waar overigens in de praktijk ook geen sprake van is geweest.[13] [14] Dat de verdragspartners niet eens de internationaal erkende mensenrechtennorm gebruiken, is een indicatie dat de rechten van Inheemse volkeren geen hoge prioriteit hebben in de handelsovereenkomst.

De economische sector uit de Mercosur-landen die het meest profiteert van dit akkoord is de agribusiness, waaronder veeteeltbedrijven en producenten van suikerriet.[15] Zij jagen de verwoesting van Inheemse territoria aan en zullen als gevolg van een stijgende vraag uit Europa, hun productie verder opvoeren.

Dit akkoord draagt bij aan een grootschalige mensenrechtenschending van gemarginaliseerde bevolkingsgroepen, en mag daarom niet ondertekend worden. Economische groei is geen ontwikkeling als deze niet duurzaam is en bijdraagt aan *terricidio: de vernietiging van territoria en de volkeren die deze gebieden hun thuis noemen.*

ARGENTINIË

In Argentinië is de Inheemse bevolking in 2020 door de staat erkend als kwetsbaar. Zo hebben Inheemse burgers - die vaak in afgelegen rurale gebieden of in urbane achterstandswijken wonen - vaak geen of weinig toegang tot schoon water. Desalniettemin zijn ze niet meegenomen in plannen om de coronapandemie te bestrijden en zijn ze vaak het slachtoffer van racisme en politiegeweld (IWGIA 2021).

Gemeenschappelijk grondbezit - wat bij veel Inheemse volkeren de norm is - wordt in Argentinië niet erkend. Dit leidt tot conflicten met grootgrondbezitters en mijnbouwprojecten, waarbij de Inheemse gemeenschappen zelden aan het langste eind trekken. In 2020 heeft het Inter-Amerikaanse Hof voor de Rechten van de Mens Argentinië veroordeeld vanwege het schenden van Inheemse eigendomsrechten in de Lhaka Honrat zaak[16], en de staat opgeroepen om gemeenschappelijk grondbezit wettelijk te erkennen en te beschermen. Argentinië heeft hier nog geen stappen in gezet omdat het mijn- en landbouwactiviteiten op Inheems grondgebied niet wil belemmeren.

PARAGUAY

In Paraguay is gedwongen verplaatsing van Inheemse gemeenschappen aan de orde van de dag. Inheemse leiders die zich verzetten worden als crimineel bestempeld. Ontheemde mensen komen terecht in sloppenwijken in de steden, waar slechte hygiëne en ontoereikende gezondheidszorg hen extreem kwetsbaar maakt voor de voortwoekerende coronapandemie. Vrouwen en kinderen worden er in grote mate slachtoffer van (seksueel) geweld en uitbuiting.

De grootschalige landbouw en de ranchers zijn de motoren achter dit proces. Zelfs land waarover Inheemse gemeenschappen door de staat erkende landrechten bezitten, wordt straffeloos en op gewelddadige wijze gestolen. De staat legt ondertussen de veroordelingen van het Inter-Amerikaanse Hof voor de Rechten van de Mens over de territoriale rechten van Paraguay's Inheemse bevolking naast zich neer.

In 2019 waren er ruim 4500 bosbranden in de buurt van Inheemse territoria. Dat land is daarna volgens het bekende patroon gebruikt voor landbouw en veeteelt. De Itakyry, Veraró, de Guyra Payu, de Huguá Po'i en de Jacuí Guasú gemeenschappen hebben melding gedaan van bedreigingen en evicties door ongeïdentificeerde gewapende individuen. In Ysati zijn huizen en gewassen in brand gestoken[17].

De Chacó-regio, het thuis van het Ayoreo-Totobiegosode-volk dat in volledige afzondering leeft, kent één van de hoogste ontbossingstempo's ter wereld. Agro-bedrijven, waaronder het Braziliaanse Yaguarete Porá, hebben plannen om het woud om te kappen voor de grootschalige veehouderij. De Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie heeft de Paraguayaanse staat opgeroepen een einde te maken aan de ongecontroleerde boskap in dit gebied en de landrechten van de Ayoreo-Totobiegosode te respecteren. Tot nu toe hebben deze oproepen de staat nog niet in beweging gebracht.[18]

BRAZILIË

In Brazilië is de toch al nijpende situatie van de Inheemse bevolking verder geëscaleerd met het aantreden van Jair Bolsonaro. De Braziliaanse president heeft publiekelijk uitspraken gedaan als "de Indianen spreken onze taal niet, ze hebben geen geld, ze hebben geen cultuur" en "spijtig dat de Braziliaanse cavallerie niet zo efficiënt is geweest als de Amerikaanse, die de Indianen hebben uitgeroeid".[19] Bolsonaro is verkozen met steun van de agrosector en behartigt de belangen van deze sector openlijk. Getuige ook zijn steun voor het EU-Mercosur verdrag. Bolsonaro ziet de Inheemse bevolking, die erkende landrechten heeft op 12,5% van de oppervlakte van Brazilië, als een sta-in-de-weg.

Na de afzetting van Dilma Rousseff in 2016 is er geen enkele voortgang gemaakt met de afbakening en legale erkenning van Inheemse territoria. De slinger gaat nu de andere kant op. Volgens het Braziliaanse ruimte-instituut INPE is het ontbossingstempo in Inheemse gebieden in 2019 met 65% versneld.[20] Het FUNAI, het staatsinstituut dat de rechten van de Inheemse bevolking moet garanderen, is onder Bolsonaro grotendeels ontmanteld. FUNAI is daarnaast onder het gezag van een voorstander van de agrosector geplaatst, en heeft het mandaat gekregen eigendomsrechten te verschaffen aan de bezetters van gestolen Inheemse landen.

Ondertussen nemen landinvasies van Inheemse territoria door ranchers, houtkappers en illegale mijnbouwers toe. Brazilië is, na Colombia, Mexico en de Filipijnen, het land waar in 2020 de meeste Inheemse activisten en leiders vermoord werden, met een zichtbare stijgende trend in het geweldsniveau sinds het presidentschap van Jair Bolsonaro.[21] [22]

De ontbossing en vaak gewelddadige landinvasies leiden tot gedwongen uitzettingen, drijven in isolatie levende volkeren in het nauw en maken van Inheemse leiders een doelwit van moordaanslagen. Maria Luisa, een Inheemse leider, beschrijft de situatie als volgt: "Degene die vooraan in de strijd staat wordt met de dood bedreigd. Omdat we ons volk beschermen, het bos beschermen, omdat we zeggen dat de vernietiging een fout is, omdat we ons verzet laten zien."[23] De repressie reikt ook tot aan internationale instanties. In 2018 bedreigden vertegenwoordigers van de soja-industrie in de deelstaat Pará een delegatie van de Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie.

Eindnoten

1. Wegens het gebrek aan informatie over Uruguay richt dit hoofdstuk zich op Argentinië, Brazilië en Paraguay. In Uruguay is het niet erkennen van de Inheemse identiteit van een deel van de bevolking problematisch op zichzelf. Zie ook: https://www.gub.uy/ministerio-ganaderia-agricultura-pesca/sites/ministerio-ganaderia-agricultura-pesca/files/documentos/publicaciones/1.%20Informe_PI_y_BN.pdf
2. Voor meer actuele informatie over Inheemse volkeren in Latijns Amerika en elders zie: https://www.iwgia.org/en/news/4335-launch-of-the-indigenous-world-2021.html
3. Walker, W.S., Gorelik, S.R., Baccini, A., Aragon-Osejo, J.L, Josse, C., Meyer, C., Macedo, M.N., Augusto, C., Rios, S., Katan, T., Almeida de Souza, A., Cuellar, S., Llanos, A., Zager, I., Díaz Mirabal, G., Solvik, K.K., Farina, M.K, Moutinho, P., Schwartzman, S. The role of forest conversation, degradation and disturbance in the carbon dynamics of Amazon Indigenous territories and protected areas. PNAS February 11, 2020 117 (6) 3015-3025.
4. zie: https://wwf.panda.org/discover/people_and_conservation/communities_and_indigeneous_peoples/
5. https://iwgia.org/images/yearbook/2020/IWGIA_The_Indigenous_World_2020.pdf
6. Ibid.
7. een algemeen bekend begrip binnen de Latijns-Amerikaanse sociale wetenschap, dat refereert aan de steeds verschuivende grens tussen grootschalige landbouw en veeteelt enerzijds, en de steeds verder krimpende bosrijke gebieden anderzijds, die vaak het thuis van Inheemse volkeren zijn. Regio's die hier onder lijden zijn onder andere Petén in Guatemala, de Mosquítia (Honduras en Nicaragua, de wijdere Amazone, en Gran Chaco.
8. Verdum, R., Lima, D., Amorim, F., Burger, L.,, Rodrigues, P., and Alcantara e Silva, V. (2019). Brazil: Silenced Genocides. IWGIA report 27. Copenhagen: IWGIA.
9. IIDH, (2016). La consulta previa, libre e informada: una mirada crítica desde los pueblos indígenas. San José: IIDH.
10. Middeldorp, N. and Le Billon, P. (2021). Empowerment or Imposition? Extractive Violence, Indigenous Peoples, and the Paradox of Prior Consultation. In: Shapiro, J., and McNeish, J.A. (2021). Our Extractive Age. Expressions of Violence and Resistance. Routledge: London and New York.
11. Interview gehouden op 6 mei 2021 met een functionaris van het federale instituut INCRA (Nationaal Instituut voor Kolonisatie en Agrarische Hervorming)
12. https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf
13. In artikel 8b van het TSD hoofdstuk staat: "promote, as appropriate and with their prior informed consent, the inclusion of forest- based local communities and indigenous peoples in sustainable supply chains of timber and non-timber forest products, as a means of enhancing their livelihoods and of promoting the conservation and sustainable use of forests." Zie: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158166.%20Trade%20and%20Sustainable%20Development.pdf
14. Greenpeace Duitsland, juni 2020: https://www.greenpeace.de/sites/www.greenpeace.de/files/publications/eu-mercosur_free_trade_agreement_legal_qa_greenpeace_june_2020.pdf
15. Zie negatieve gevolgen van suikerrietplantagesvoor het Guarani-volk, MO-Magazine, 2008: https://www.mo.be/artikel/biobrandstof-verdringt-guarani-indianen
16. https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_400_esp.pdf
17. IWGIA, 2020. The indigenous world 2020. 34th edition. Copenhagen: Eks-Skolen Trykkeri. Zie: https://iwgia.org/images/yearbook/2020/IWGIA_The_Indigenous_World_2020.pdf
18. IPMG, 2020. Global Report on the Situation of Lands, Territories and Resources of Indigenous Peoples. Zie: www.indigenouspeoples-sdg.org
19. Survival International 2019, zie: https://www.survivalinternational.org/articles/3540-Bolsonaro
20. De directeur van INPE, Ricardo Galvão, is nadat hij deze data publiek maakte door Bolsonaro ontslagen.
21. Global Witness 2021, Last Line of Defence. zie: https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/last-line-defence/
22. Global Witness, (2020). Defending tomorrow. The climate crisis and threats against land and environmental defenders. July 2020. Zie: https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/defending-tomorrow/
23. Zie voor een uitgebreide analyse van het patroon van criminalisering en geweld tegen Inheemse gemeenschappen en leiders in Brazilië: https://indigenousrightsinternational.org/es/recursos/informes

©Roberto Parizotti

Hoofdstuk 5.

GEVOLGEN VOOR ECONOMIE, WERKGELEGENHEID EN ARBEIDSRECHTEN

Hoofdauteur: Tjalling Postma - FNV

De vrijhandelsovereenkomst tussen Mercosur en de Europese Unie (EU) zal een negatief effect hebben op de economieën van de Mercosur-landen, hun nationale soevereiniteit, en ten koste gaan van hun duurzame ontwikkeling en regionale integratie van deze zelfde landen.

Belangrijkste punten:

- Er is geen sprake van gelijkwaardigheid tussen de economieën van de EU en de Mercosur-landen.
- Het akkoord versterkt de rol van Mercosur-landen als louter exporteurs van primaire grondstoffen en importeurs van geïndustrialiseerde en hoogtechnologische producten.
- Het akkoord versterkt hiermee de de-industrialisatie van Mercosur-landen.
- Het akkoord gaat ten koste van duurzaamheid en versterkt het verlies van fatsoenlijke banen in industrie en diensten.
- Het leidt slechts tot een toename van laag productieve banen in sectoren als land- en mijnbouw.

Uit diverse andere studies[2] blijkt dat het effect op de werkgelegenheid in de EU niet noemenswaardig is. Capaldo en Omer toonden verder aan dat de bestaande arbeidsverhoudingen, bijvoorbeeld die tussen laaggeschoold en hooggeschoold werk, op zijn best hetzelfde zullen blijven. Oftewel, het zal leiden tot een groei van banen met lage productiviteit en minder kansen voor hoger opgeleiden met braindrain als gevolg.

De-industrialisatie

Het EU-Mercosur verdrag liberaliseert meer dan 90 procent van de handel in goederen over een periode van vijftien jaar. Dat wil zeggen dat voor dat deel van de onderlinge handel de importheffingen worden opgeheven. Het verdrag zal ertoe leiden dat de reeds bestaande economische ongelijkheid tussen de EU en de Mercosur-landen groter wordt.

Er is namelijk overeenstemming bereikt om de tarieven af te schaffen in belangrijke strategische sectoren zoals chemie, farmacie en autofabricage. De afgelopen tien jaar kromp deze industrie al sterk in de Mercosur-landen. In Brazilië was de industrie tien jaar geleden nog goed voor 27% van het Bruto Nationaal Product, nu slechts voor 20%.[3] Voor veel industriële bedrijven in de Mercosur-landen zou het afsluiten van het verdrag wel eens een fatale klap kunnen betekenen.

“Het akkoord promoot de de-industrialisatie van onze landen. Het gat wordt alleen maar groter” geeft Graciela Rodriguez aan, werkzaam bij het Braziliaanse Instituto EQUIT. De import van industriële producten uit de EU zal de producten van de nationale industrie vervangen. Rodriguez wijst er op dat in Brazilië de steun voor het akkoord vooral komt uit de hoek van de landbouw, visserij en mijnbouw. Alleen grote bedrijven in die sectoren zullen de export van hun goederen zien stijgen. “Daarmee versterkt dit akkoord de al bestaande neokoloniale verhouding en ongelijkheid tussen beide continenten. De bedrijven die onze landen zouden kunnen transformeren gaan verliezen.”

Ook vreest Rodriguez voor het uiteenvallen van het Mercosur-blok. Ze voorziet een race naar de bodem waarin de leden van de Mercosur-landen met elkaar zullen concurreren om hun grondstoffen zo goedkoop mogelijk aan te bieden. Met als mogelijk resultaat de desintegratie van het economische blok, waardoor individuele landen een groter risico lopen speelbal te worden in de geopolitieke strijd tussen de Verenigde Staten en China.

De gevolgen voor zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de werkgelegenheid zijn groot. Volgens studies kan het verdrag ten koste gaan van 186.000 kwalitatief goed geschoolde banen in de regio[4]. Daarbij gaat het onder meer om banen in de motorvoertuigen-industrie in Uruguay, de machinerie in Brazilië en Paraguay en de chemische en farmaceutische industrie in Uruguay, Paraguay en Argentinië[5]. De kleine toename in ongeschoolde mannelijke arbeid in de agro-sector weegt hier niet tegenop en geldt bovendien alleen voor de grote landbouwbedrijven.

Diensten

De EU-Mercosur overeenkomst gaat over veel meer dan alleen goederen. Ook diensten, investeringen en overheidsaankopen zoals aanbestedingen zijn onderdeel van het verdrag. Het verdrag voorziet de privatisering van diensten in de publieke sector zoals de watervoorziening en de aanleg van wegen. Lokale bedrijven uit de Mercosur-landen zullen op deze gebieden moeten concurreren met multinationals uit Europa.

Studies van de vakbond CGT uit Argentinië laten zien dat Europese bedrijven daar waar zij toegang hebben elders in de wereld, al 97% van de door overheden uitgeschreven tenders winnen. De eindgebruiker betaalt de rekening. In Manaus, een grote stad in het hart van de Braziliaanse Amazone, weet men hier alles van: na de overname van de gemeentelijke watervoorziening door het Franse bedrijf Suez Environnement in 2004 stegen de tarieven met meer dan 30%. Arme gemeenschappen en vrouwen werden hier onevenredig hard door getroffen.[6] Volgens het Instituto EQUIT heeft de aanhoudende privatisering en bijkomende stijging in de kosten voor levensonderhoud "impacten op de inheemse vrouwen, vrouwen in rurale gemeenschappen, en vrouwen in de urbane periferie".

Handelswaarborgen, clausules ten gunste van de opkomende industrie

De krappe termijn van vijftien jaar die is uitgetrokken voor de invoering van de afspraken van het EU-Mercosur akkoord vormen een bedreiging voor een ordelijke overgang van de productieve sectoren. Het is buitengewoon zorgwekkend dat de overeenkomst niet voorziet in instrumenten waarmee in ieder geval de meest scherpe randen van deze drastische overgang kunnen worden bijgevijld. Denk bijvoorbeeld aan handelswaarborgen waarbij gedurende een bepaalde periode nog steeds quota worden gehanteerd voor de export van bepaalde producten, clausules om opkomende industrie te beschermen, opschortingsregelingen of invoervergunningen. Stuk voor stuk middelen die door de Wereldhandelsorganisatie (WTO) zijn toegestaan, maar die geen onderdeel zijn van het verdrag.

Het belang van deze waarborgen is niet te onderschatten. Zo heeft de Europese Unie opgedragen dat de Mercosur-landen de octrooien voor de fabricage van geneesmiddelen gedurende een periode van vijf jaar na de productregistratie dienen te respecteren. Dit vormt een direct gevaar voor het succesvolle Braziliaanse programma voor goedkope generieke medicijnen

Effecten op werknemersrechten en milieu

De Trade and Sustainable Development (TSD) hoofdstukken binnen de overeenkomst bevatten geen sterke, bindende waarborgen om de naleving van (internationale) arbeidsrechten te garanderen. De overeenkomst kent vakbonden geen rol toe als toezichthouder op de naleving van fundamentele internationale arbeidsnormen. Het "Labour Forum", een reeds bestaand gezamenlijk initiatief van de vakbonden in de EU en de Mercosur-landen, dat toezicht zou kunnen houden op de uitvoering van de arbeidsdimensie van de overeenkomst, wordt niet erkend. De fundamentele rol die vakbonden in de EU en Mercosur spelen als aanjager van duurzame ontwikkeling wordt hiermee genegeerd.

LABOUR FORUM

Om beter te kunnen monitoren op de arbeidsaspecten van het EU-Mercosur akkoord hebben Europese en Mercosur vakbonden (verenigd in respectievelijk de EVV en CCSCS) een EU-Mercosur Labour Forum opgericht. Belangrijkste doelstelling is dat vakbonden deelnemen en gehoord worden binnen alle relaties tussen Europese Unie en Mercosur, waaronder ook handelsakkoorden. Op deze manier wordt duurzame ontwikkeling gegarandeerd op basis van mensen- en arbeidsrechten, bescherming van milieu en natuurlijke hulpbronnen. Alleen zo kan de ongelijkheid tussen beide handelsblokken worden verminderd.

Groot bezwaar van de vakbeweging in zowel de EU als de Mercosur is het gebrek aan transparantie van het akkoord. Formeel is nog steeds niet de gehele tekst bekend gemaakt en daarom dus ook niet goed te beoordelen. De vakbonden zijn niet geconsulteerd over het akkoord en de informatie is tijdens de onderhandelingen niet met ze gedeeld, ondanks aandringen hierop van vakbondsbestuurders uit beide continenten.

©Roberto Parizotti

Effecten op de economie

De economen Capaldo en Ömer[1] wierpen een kritische blik op de officiële onderzoeken naar de economische impact van het verdrag. Volgens deze studies zal het vrijhandelsakkoord in zowel de EU als de Mercosur-landen leiden tot een economische groei van minder dan 1%. Beiden zijn echter kritisch op het voor deze onderzoeken gebruikte simulatiemodel dat een wel zeer rooskleurig beeld heeft van de werking van de economie. Het model is namelijk gebaseerd op drie zeer problematische veronderstellingen: volledige werkgelegenheid, constante inkomensongelijkheid en vaste productiviteitsgroei. Eventuele nadelige effecten op werkgelegenheid, ongelijkheid en de ontwikkeling van de economie, zijn dus al bij voorbaat uitgesloten.

Ook vragen Capaldo en Ömer aandacht voor de kosten van de effecten die het verdrag zal hebben op het milieu. Deze kunnen namelijk op hun beurt de economische ontwikkeling beperken. Zo kan de verwachte groei van de agro-industrie en mijnbouw leiden tot veranderingen in landgebruik, ontbossing en hogere koolstofemissies in Brazilië en Argentinië. Om een eerlijk beeld van de 'opbrengsten' van het akkoord te kunnen geven moeten volgens hen ook deze kosten worden meegeteld.

Dat bindende afspraken op zijn zachtst gezegd geen overbodige luxe zijn, laat de huidige Braziliaanse regering zien. Zij heeft lak aan afspraken zoals verwoord in de TSD-clausules binnen de EU-Mercosur overeenkomst: er is geen respect voor het milieu, duurzame ontwikkeling en de effectieve uitvoering van de Parijs-afspraken; er is geen naleving van de verdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) - zelfs het meest fundamentele arbeidsrecht, vrijheid van organisatie (C87) is nog altijd niet geratificeerd door Brazilië; er is geen bescherming van de mensenrechten; er is geen oog voor het stimuleren van inspraak en sociale dialoog. Het criminele beleid van de Braziliaanse regering om het milieu te vernietigen – zoals de directe verantwoordelijkheid voor de branden in de Amazone[7] - maakt het scenario nog somberder.

Quintino Severo, adjunct-secretaris voor internationale betrekkingen bij de Braziliaanse vakbond CUT in Brazilië beschrijft de situatie als volgt : “Onder de huidige regering neemt het geweld tegen vakbonden toe, worden vakbondsleiders bedreigd, mishandeld en vermoord. Zelfs inspecteurs van het Ministerie van Arbeid kunnen alleen met politiebegeleiding grote landbouwbedrijven betreden.” Severo vertelt bovendien dat de laatste hervorming van de arbeidswet de inspectie verplicht om bedrijven van te voren op de hoogte te stellen als ze van plan zijn langs te komen.

Het TSD-hoofdstuk gaat volgens Severo niks aan deze situatie kunnen verbeteren. Het EU-Mercosur akkoord geeft te veel voordeel en macht aan de Braziliaanse landbouwbedrijven. Dat gaat ten koste van bescherming van het milieu, van de Inheemse volken en van de landarbeiders. Severo: “We hebben hier nog steeds te maken met een landbouwmodel dat is gebaseerd op slavenarbeid.”

Eindnoten

1. Jeronim Capaldo and Özlem Ömer, Trading Away Industrialization? Context and Prospects of the EU-Mercosur Agreement , Global Development Policy Center, Boston University. Juni 2021. https://www.bu.edu/gdp/files/2021/06/GEGI_WP_052_FIN.pdf
2. Zie bijvoorbeeld http://www.eumercosursia.com/ en https://edepot.wur.nl/530438
3. Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística - IBGE, 2020
4. https://www.politicargentina.com/notas/201801/24412-advierten-que-el-acuerdo-entre-el-mercosur-y-la-union-europea-podria-dejar-sin-trabajo-a-186-mil-personas.html
5. http://ceap.sociales.uba.ar/2020/08/12/estudio-de-impacto-del-acuerdo-mercosur-union-europea/
6. Interview met Graciela Rodriguez, Instituto EQUIT, mei 2021.
7. https://www.bbc.com/news/world-latin-america-55130304

©Diego Baravelli / Greenpeace

Hoofdstuk 6.

EEN ALTERNATIEF

Al te lang domineren de belangen van de rijkste landen, grootgrondbezitters in het Mondiale Zuiden en multinationale bedrijven het vrijhandelsbeleid. Dit leidt tot uitputting van natuurlijke hulpbronnen, klimaatverandering en het schenden van mensenrechten. Boeren, werknemers en het MKB worden geslachtofferd in een race naar de bodem op de wereldmarkt. Het is tijd voor handelsbeleid waarbij internationale handel niet het doel op zich is, maar een middel in dienst van mens, klimaat, dier en natuur.

Als alternatief pleiten wij, de Handel Anders! coalitie[1], voor internationale samenwerking met andere handelsregels. We streven naar een wereld die sociaal en economisch rechtvaardig én milieuvriendelijk is en waarin onze overheden deze waarden beschermen en zorg dragen voor de mensen, de planeet en de toekomst ervan. Een wereld die prioriteit geeft aan duurzame productie door het MKB en gezinsbedrijven in de landbouw, bestemd voor lokale, nationale of regionale markten. De Handel Anders! coalitie wil een eerlijke verdeling van de inkomsten binnen zo lokaal mogelijke waardeketens (onder voorwaarde dat dit milieutechnisch zinvol is). Dat biedt producenten en werknemers meer zicht op een stabiel en leefbaar inkomen en verkleint de voetafdruk op land elders. Handel Anders! streeft naar betaalbare prijzen voor consumenten, in het bijzonder voor essentiële levensbehoeften.

In de door ons voorgestelde alternatieve handelsregels zullen de rechten van mensen en werknemers altijd zwaarder wegen dan de belangen van multinationals, en is de huidige volledig doorgeslagen investeerdersbescherming verdwenen. Het nieuwe handelsbeleid zal gaan bijdragen aan de effectieve uitvoering van de doelstellingen in verdragen van de Verenigde Naties, zoals de klimaatovereenkomst van Parijs en het Verdrag inzake Biodiversiteit. Milieuverdragen, mensenrechtenovereenkomsten en internationale arbeidsnormen als vrijheid van organisatie en collectieve onderhandelingen - waarbij de beginselen van gelijkheid en verantwoordelijkheid voor toekomstige generaties centraal staan - krijgen voorrang op handelsregels die vooral de multinationals beschermen.

De nieuwe handelsregels zullen landen uit het Mondiale Zuiden de ruimte bieden om hun economie naar eigen inzicht te ontwikkelen en te beschermen, en om hun uitvoer te reguleren. Over de hele wereld zullen essentiële publieke diensten, zoals gezondheidszorg, huisvesting, onderwijs en energievoorziening weer in handen van de overheid komen. De financiële sector moet worden omgevormd tot een veel strenger gereguleerde en dienstbare sector, die iedereen voorziet van financiële basisdiensten en die bijdraagt aan de ontwikkeling van een eerlijke en duurzame samenleving.

Internationale rechtvaardige handelsafspraken in plaats van de WTO

De huidige regels van de Wereld Handels Organisatie (WTO: World Trade Organization) maken het ontwikkelen van een dergelijk alternatief echter onmogelijk. Deze keiharde afdwingbare mondiale WTO-afspraken faciliteren vooral multinationals en benadelen zo het MKB en gezinsbedrijven in de landbouw, werknemers en het milieu. Zo is het ‘recht op markttoegang’ leidend, ook al zijn landen zelfvoorzienend in bepaalde producten. Dit ‘recht’ verplicht landen om in ieder geval een deel van hun markten te openen voor multinationals die tegen lage prijzen (vaak minderwaardige) producten aanbieden. Dit leidt tot oneerlijke concurrentie voor lokale producenten, omdat er volgens de WTO geen eisen mogen worden gesteld aan importproducten op het gebied van milieu, arbeidsomstandigheden- en dierenwelzijn (zogenaamde Processing and Production Methods). Slechts eisen aan het importproduct zélf, denk bijvoorbeeld aan voedselveiligheid, zijn toegestaan. Daar komt bij dat de WTO landbouwsubsidies in de EU en de VS legitimeert als niet handelsverstorend, terwijl die in werkelijkheid leiden tot dumping onder de kostprijs in o.a. het Mondiale Zuiden.

Om te komen tot een rechtvaardig handelssysteem is een drastische wijziging nodig van de WTO-regels. Het is echter zeer de vraag of dit binnen de huidige WTO-machtsverhoudingen mogelijk is. Als blijkt van niet, dan is het nodig binnen de Verenigde Naties een nieuwe multilaterale organisatie voor eerlijke handel op te richten als vervanger van de WTO. Verdragen op het gebied van mensenrechten, milieu en de afspraken die zijn gemaakt binnen de International Labour Organization vormen hierbij de leidraad voor nieuwe, eerlijke handelsregels.

Het uitgangspunt is daarbij regio’s of handelsblokken zoals de EU, Mercosur en de Afrikaanse Unie in staat te stellen zoveel mogelijk zelfvoorzienend te worden op het gebied van landbouw, industrie en diensten. De bescherming van nationale en regionale markten is de beste garantie voor het scheppen en behouden van werkgelegenheid, vooral ook in het Mondiale Zuiden. Daar is het doorbreken van de huidige afhankelijkheid van in het Noorden gemaakte industriële producten en technologische innovatie een voorwaarde voor ontwikkeling. Daarnaast biedt een focus op regionale of lokale handel de meeste zekerheid om te kunnen blijven voorzien

in basisbehoeften als voedsel en wordt de Noordelijke 'export' van klimaat- en natuurschade (onze ecological footprint) voorkomen. Met het oog op de escalerende klimaatcrisis brengt te grote afhankelijkheid van de wereldmarkt de voedselzekerheid vooral in het Mondiale Zuiden in gevaar.

De Handel Anders! coalitie is natuurlijk niet tegen internationale handel, maar vindt dat de prioriteit moet verschuiven. Niet alle regio's kunnen geheel zelfvoorzienend worden. Internationale handel in bijvoorbeeld tropische of mijnbouwproducten blijft nodig, maar dan moeten de producenten van koffie of cacao wel eerlijke en stabiele prijzen krijgen. Hierin kunnen genoemde multilaterale afspraken een rol spelen.

Voorstellen tot samenwerking tussen de EU en Mercosur

Alma Espino, hoogleraar economie aan de Universidad de la República Uruguay, stelt als alternatief voor het huidige verdrag voor om de samenwerking met de EU en de regionale integratie binnen de Mercosur te versterken, de productie te diversifiëren, en de afhankelijkheid van het Noorden qua technologie te doorbreken. Luciana Ghiotto van de Argentijnse Raad voor Wetenschap en Technologie stelt voor om het verdrag te beperken tot 'onderlinge afspraken over mensenrechten, zoals over toegang tot water en voedsel.' Het Europees Verbond van Vakverenigingen (EVV) en het Coördinatieplatform van Vakcentrales uit de Cono Sur van Zuid Amerika (CCSCS) roepen de partijen op om opnieuw over de overeenkomst te onderhandelen om naar behoren rekening te houden met de zorgen van werknemers en vakbonden aan beide zijden. Doel is te komen tot een samenwerkingsakkoord dat leidt tot versterking van politieke, sociale, economische en culturele relaties tussen beide regio's. Hierbij dienen volgens deze organisaties mensenrechten, fatsoenlijk werk en democratische principes en andere internationale normen gerespecteerd en bevorderd te worden.

Voorstellen tot een rechtvaardig en milieuvriendelijk handelsbeleid

De Handel Anders! coalitie sluit zich bij deze oproepen aan. Met het oog op de urgente mondiale sociale en milieuproblematiek pleiten we voor een verdrag om de politieke samenwerking tussen de EU en de Mercosur-landen te verbeteren. Daarnaast stellen we voor om op multilateraal gebied gezamenlijk op te trekken om te komen tot rechtvaardige en duurzame internationale handelsregels.

Hiertoe doen we de volgende voorstellen:

1. Meer inspraak

Burgers en maatschappelijke organisaties krijgen meer en vroegtijdig inspraak over de totstandkoming en inhoud van handels- en investeringsverdragen. Nationale parlementen en het Europees Parlement worden intensiever betrokken bij de onderhandelingen en behouden altijd het recht om zich uit te spreken over verdragen. Er komen strengere richtlijnen voor lobbyisten, met nadruk op evenwichtige invloed en transparantie.

2. Terugdringen economische verschillen en beschermen van werkgelegenheid

De onderlinge economische ongelijkheid moet verkleind worden. Mercosur-landen moeten niet langer dienen als leverancier van goedkope grondstoffen en afzetgebied van EU-producten met veel toegevoegde waarde. In een nieuw samenwerkingsakkoord wordt prioriteit gegeven aan duurzame ontwikkeling van eigen industrie, wetenschap en fatsoenlijk werk. Mercosur-landen moeten hun industrie kunnen blijven beschermen. Daarbij is vooral voor het MKB financiële en technologische ondersteuning nodig. Verder dienen publieke diensten uitgesloten te worden van liberalisering en privatisering.[2]

3. Rechten respecteren van inheemse volken

Momenteel worden Inheemse rechten op landbezit en het principe van Free Prior Informed Consent op grote schaal geschonden in de Mercosur-landen, met Brazilië en Paraguay als koplopers. Inheemse volkeren zien hun voorouderlijke grondgebied veranderen in sojaplantages en extensieve veehouderijen, waarbij mensen die opkomen voor hun rechten het gevaar lopen dit met hun leven te bekopen. Het stoppen van ontbossing, bosdegradatie en aantasting van ecosystemen moet een prioriteit zijn om wereldwijd het klimaat en de biodiversiteit te redden. Europa draagt indirect bij aan deze mensenrechtenschendingen en natuurvernietiging, door producten te importeren zonder daaraan strenge voorwaarden te verbinden.

4. Verplicht due diligence en naleving Europese Bossenwet

Bedrijven worden verplicht due diligence onderzoek uit te voeren naar het risico op de schending van internationaal erkende mensenrechten in de hele handelsketen. Daarbij dient een Europese Bossenwet ingevoerd te worden om bedrijven te verplichten alleen ontbossingsvrije producten op de EU-markt te plaatsen. Deze wet moet naast bossen ook andere ecosystemen beschermen en waarborgen dat de producten niet hebben geleid tot mensenrechtenschendingen.

5. Reguleer de landbouwmarkt en zorg voor eerlijke prijzen

Marktbescherming en de regulering van de EU-markt in landbouwproducten zijn nodig om het internaliseren van milieu-, arbeids- en dierenwelzijnskosten in de consumentenprijs, te combineren met een eerlijke en kostendekkende prijs aan boeren zonder arbeidsuitbuiting van werknemers. Door productiebeheersing in de EU kan dumping in het Mondiale Zuiden worden gestopt en het Gemeenschappelijke Landbouw Budget veel effectiever worden ingezet om maatschappelijke doelen te behalen. Ook zijn aanvullende sociale maatregelen nodig om de meest kwetsbare groepen in de samenleving van toegang tot voldoende en gezond voedsel te verzekeren.

6. Meer Europese zelfvoorziening in plaats van kolonisering van het Mondiale Zuiden

Uiteindelijk moet de EU stoppen met import van producten uit de Mercosur of elders, wanneer dit direct of indirect leidt tot natuurvernietiging, schending van landrechten en de uitstoot van broeikasgassen. Daartoe zijn importheffingen nodig op producten als soja, palmolie, biobrandstoffen en vlees. Dan krijgt de teelt van Europese eiwit- en oliegewassen eindelijk een kans en kunnen kringlopen zoveel mogelijk gesloten worden. Daarnaast is het van belang om de Europese mondiale voetafdruk verder te verkleinen door de productie en consumptie van vlees en zuivel te verlagen.

De Europese Green Deal en de Farm to Fork-strategie zijn belangrijke eerste stappen om de bijdrage van landbouw aan de wereldwijde klimaat- en natuurcrisis te verlagen. Maar als de EU deze doelstellingen wil halen, zal ze ook afscheid moeten nemen van de wens om zo concurrerend mogelijk op de wereldmarkt te willen zijn. Marktbescherming is namelijk een voorwaarde voor effectief klimaat- en ander milieubeleid. Dit voorkomt oneerlijke concurrentie van importproducten geproduceerd met lagere milieu-, arbeids- en dierenwelzijnsstandaarden en maakt het mogelijk strengere milieumaatregelen en ecotaksen op te leggen aan Europese bedrijven.[3]

7. Werk aan voedselsoevereiniteit

De oproep van de internationale boerenbeweging La Via Campesina, om prioriteit te geven aan lokale productie en consumptie en het recht van landen hun markten te mogen beschermen, wordt gesteund. Voedselsoevereiniteit betekent volgens hen: internationale solidariteit in plaats van onderlinge concurrentie en het opbouwen van eerlijkere wereld van onderop.[4]

Eindnoten

1. In november 2020 presenteerde de Handel Anders! coalitie de publicatie 'Handel Anders! Een oproep voor eerlijke en duurzame handel'. Het alternatief in dit hoofdstuk is hier (grotendeels) op gebaseerd maar is een verkorte weergave hiervan. Zie voor meer details en de achterliggende analyse: https://handelanders.nl/wp-content/uploads/2020/11/publicatie.pdf
2. Zie gezamenlijke verklaring van vakbonden uit de EU en Mercosur: https://www.etuc.org/en/publication/cono-surccscs-etuc-joint-statement-bi-regional-association-agreement-between-european
3. Ook econoom als Mathijs Bouman pleit daarom voor importheffingen: http://mathijsbouman.nl/pijnlijk-voor-liberale-economen-voor-een-effectief-klimaatbeleid-zijn-misschien-flinke-importheffingen-nodig/ en https://fd.nl/opinie/1380747/hoogste-tijd-voor-co2-belasting-op-vuile-import-ook-als-we-daarvoor-handelsregels-moeten-aanpassen-kqd1caiVtPza
PvdD, SP, Volt en BBB dienden in 2021 een motie van vergelijkbare strekking in: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2021Z16613&did=2021D35761
4. https://viacampesina.org/en/food-sovereignty/ en https://viacampesina.org/en/food-sovereignty-now-depth-guide/

Handel Anders! is een coalitie van vakbonden, maatschappelijke en boerenorganisaties en betrokken burgers die zich inzet voor duurzame en eerlijke handel.